

Instytucja
Województwa
Małopolskiego

Urząd Pracy

Wojewódzki Urząd Pracy
w Krakowie

Aktywizacja zawodowa i integracja społeczna

2014

Rynek pracy w Małopolsce 2013

Opracowanie powstało w Wojewódzkim Urzędzie Pracy w Krakowie

Publikacja powstała pod kierunkiem
Romana Ciepeli
Wicemarszałka Województwa Małopolskiego

Autorzy części *Aktywizacja zawodowa i integracja społeczna*
Agnieszka Słobodzian (red.), Iwona Dobrzańska, Anna Flis, Oskar Kuźniar, Marek Marczyk,
Antonina Michalska-Sabal, Bożena Sochan

Zespół autorski całości opracowania *Rynek pracy w Małopolsce 2013*
Karolina Fudali (red.), Emilia Galas (red.), Maria Leńczuk (red.), Katarzyna Marchewka-Chwaja (red.),
Agnieszka Słobodzian (red.), Monika Wadowska (red.)
Adam Biernat, Agnieszka Brożkowska, Iwona Dobrzańska, Małgorzata Dudziak, Anna Flis,
Agnieszka Grzonka, Magdalena Kołodziejczyk, Oskar Kuźniar, Antonina Michalska-Sabal,
Marek Marczyk, Paweł Mucha, Anetta Okońska, Bożena Sochan

Nadzór merytoryczny
Alina Paluchowska
Wicedyrektor Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie

Copyright by Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie
Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonywane z podaniem źródła.

ISBN 978-83-63961-49-7
ISBN 978-83-63961-61-9

Wydawca:
Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie
plac Na Stawach 1
30-107 Kraków
tel. 12 42 87 870
faks 12 42 29 785
kancelaria@wup-krakow.pl
www.wup-krakow.pl

Skład, opracowanie graficzne i druk:
HEAD REPUBLIC, www.headrepublic.pl

Nakład 400 egz.

Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie

Kraków 2014

Spis treści

Wstęp	2
Wnioski	3
Wykluczenie społeczne i bezrobocie w Małopolsce w 2013 roku	4
Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy	13
Wsparcie w zakresie aktywizacji zawodowej i integracji społecznej w Małopolsce	23
Aktywizacja zawodowa i społeczna wybranych grup	33

Wstęp

Raport *Rynek pracy w Małopolsce 2013 Aktywizacja zawodowa i integracja społeczna* dotyczy problematyki rynku pracy w szczególności w obszarze bezrobocia, bierności zawodowej i wykluczenia społecznego. W publikacji przedstawiono ogólną diagnozę w zakresie tej problematyki z uwypukleniem sytuacji kobiet powracających na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka, osób w wieku powyżej 50. r. ż., osób do 25. r. ż. oraz osób niepełnosprawnych. Skupienie uwagi na tych grupach wynika z ujęcia ich jako priorytetowe w Programach Strategicznych Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020. Przyjęcie takiej polityki Województwa jest z kolei zgodne z zapisami krajowych i europejskich dokumentów strategicznych: unijną strategią rozwoju społeczno-gospodarczego Europa 2020 i Strategią Rozwoju Kraju 2020.

Z zaprezentowanych w Raporcie analiz wynika, że podstawowymi wyzwaniami w obrębie rynku pracy są obecnie: niski wskaźnik zatrudnienia w grupie 15-64 lata, wysoka stopa bezrobocia osób młodych, narastanie problemu bezrobocia osób starszych, wciąż wysoki poziom bierności zawodowej osób niepełnosprawnych, niewystarczający udział w rynku pracy kobiet, wczesny wiek dezaktywacji.

Poza diagnozą stanu obecnego niniejszy Raport zawiera również informacje nt. działań podejmowanych w celu przeciwdziałania problemom bezrobocia i wykluczenia społecznego ze szczególnym uwzględnieniem wsparcia kierowanego do kobiet powracających na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka, osób w wieku 50+, młodzieży oraz osób niepełnosprawnych.

Wnioski

W 2013 r. miał miejsce wzrost liczby pracujących. Ponieważ jednak liczba bezrobotnych również wzrosła, proporcje pomiędzy liczbą pracujących a niepracujących (biernych zawodowo i bezrobotnych) nie zmieniły się (por. rozdział *Wykluczenie społeczne i bezrobocie w Małopolsce w 2013 roku* str. 8).

Na podstawie obserwacji przebiegu i siły zmian w poziomie bezrobocia w 2013 r. można prognozować poprawę sytuacji na rynku pracy w 2014 r. (por. rozdział *Wykluczenie społeczne i bezrobocie w Małopolsce w 2013 roku* str. 11).

Powiatowe urzędy pracy odnotowały w 2013 r. wzrost liczby podjęć pracy. Zwiększyły się zarówno podjęcia pracy dokonywane przez bezrobotnych samodzielnie, jak i podjęcia pracy które miały miejsce dzięki pośrednictwu urzędu pracy. Co ciekawe w tym drugim przypadku intensywniejszy wzrost wystąpił w odniesieniu do podjęć na stanowiskach niesubsydiowanych. To również można uznać za objaw pozytywnych zmian na rynku pracy (por. rozdział: *Wsparcie w zakresie aktywizacji zawodowej i integracji społecznej w Małopolsce* str. 24-25).

Wzrosła liczba osób, które skorzystały z różnych form aktywizacji oferowanych przez powiatowe urzędy pracy, przy czym skala wzrostu była niższa niż w przypadku wzrostu poziomu środków, jakie powiatowe urzędy pracy mogły na ten cel przeznaczać. Przyczyną było zwiększenie się jednostkowego kosztu wsparcia (por. rozdział: *Wsparcie w zakresie aktywizacji zawodowej i integracji społecznej w Małopolsce* str. 26-28).

W stosunku do 2012 r. zwiększył się odsetek osób korzystających z pomocy społecznej. W przypadku Małopolski wskaźnik ten kształtuje się jednak nadal na poziomie niższym niż wartość ogólnopolska. Przyczyną zwiększenia jego wartości można upatrywać w podwyższonych w końcu 2012 r. kryteriach dochodowych uprawniających do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej (por. rozdział *Wykluczenie społeczne i bezrobocie w Małopolsce w 2013 roku* str. 5).

Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych jest nadal niska. Niemniej w ostatnich latach obserwowany był wzrost wartości wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych i wzrost poziomu współczynnika aktywności zawodowej tej grupy, co jest pozytywną informacją (por. rozdział *Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy* str. 20).

W grupie wiekowej 50+ istotnym problemem jest niski odsetek osób aktywnych zawodowo i niski poziom zatrudnienia. Na przestrzeni ostatnich kilku lat sytuacja się nieco poprawiła na co wskazuje rosnący poziom wskaźnika zatrudnienia i współczynnika aktywności zawodowej w tej grupie. Niepokojący jest natomiast sukcesywny wzrost liczby i udziału osób w wieku powyżej 50. r.ż. w populacji bezrobotnych. Osoby te traktowane są priorytetowo przez powiatowe urzędy pracy przy organizacji wsparcia. Niemniej jednak ich aktywizacja jest utrudniona, z racji, że znaczna część tej grupy rejestruje się w urzędach pracy z powodów innych niż poszukiwanie pracy (por. rozdział *Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy* str. 18-19; 37).

Poprawia się sytuacja młodzieży. Od 2010 r. obserwowany był spadek odsetka osób w wieku do 25 r. ż. w populacji bezrobotnych, co wskazywało, na to że liczba osób bezrobotnych z tej grupy zwiększa się wolniej niż cała populacja bezrobotnych. Natomiast w 2013 r. miało miejsce zmniejszenie zarówno udziału, jak i liczby młodych bezrobotnych (por. rozdział *Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy* str. 15-16).

Statystyki wskazują na zwiększone w okresie spowolnienia gospodarczego trudności kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka. Od 2010 r. wzrasta zarówno liczba, jak i udział tej grupy w populacji bezrobotnych (por. rozdział *Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy* str. 13).

Wykluczenie społeczne i bezrobocie w Małopolsce w 2013 roku

Wykluczenie społeczne to sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca jednostce lub grupie pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób.¹ Istotnymi czynnikami wykluczenia społecznego są ubóstwo i pozostawanie bez pracy, które wskazują jako główne bariery uniemożliwiające pełne uczestniczenie w życiu społecznym.

Ubóstwo w Małopolsce

Dane dotyczące zasięgu ubóstwa ekonomicznego od 2005 r. szacowane są przez Główny Urząd Statystyczny przy zastosowaniu różnych granic ubóstwa tj.:

- minimum egzystencji (obejmuje wydatki związane z zaspokojeniem podstawowych potrzeb egzystencjalnych, których niezaspokojenie może powodować zagrożenie życia lub rozwoju psychofizycznego człowieka);
- relatywnej granicy ubóstwa (kwota równa 50% średnich miesięcznych wydatków gospodarstw domowych);
- ustawowej granicy ubóstwa (kwota dochodów, uprawniająca do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego w ramach pomocy społecznej).

Najbardziej aktualne dane (na dzień sporządzenia niniejszego raportu) badania gospodarstw domowych dotyczą 2012 roku.

Najostrzejszą granicą ubóstwa jest minimum egzystencji, zwane też skrajnym ubóstwem. W 2012 roku minimum egzystencji wyznaczono w kwocie 519 zł dla osoby samotnej i 1401 zł dla rodziny czteroosobowej.² W roku 2012 w Małopolsce żyło w skrajnym ubóstwie 6,2% mieszkańców. Wskaźnik dotyczący ludności żyjącej poniżej minimum egzystencji, po czterech latach pozostawania na podobnym poziomie, wzrósł w stosunku do roku 2011 o 1,4 p.p. Pomimo odnotowanego wzrostu wartość wskaźnika dla Małopolski jest niższa niż średnia dla Polski (6,8%).³

W 2012 r. nastąpił również wzrost liczby Małopolan żyjących poniżej relatywnej i ustawowej granicy ubóstwa. Osoby samotne uzyskujące dochód poniżej 542 zł miesięcznie i rodziny czteroosobowe o dochodach poniżej 1 824 zł miesięcznie znajdowały się poniżej ustawowej granicy ubóstwa. W takiej sytuacji w 2012 roku było 6,6%, a rok wcześniej 5,4% małopolskiego społeczeństwa. Wartość tego wskaźnika w Polsce wynosiła w tym czasie 7,2%.

Wartość relatywnej granicy ubóstwa wzrosła w 2012 r. o 0,6% w stosunku do stanu w 2011 r. W Polsce nastąpił w tym czasie spadek wskaźnika o tą samą wartość. Ubóstwo relatywne jest najbardziej stabilną w czasie granicą ubóstwa. Wartość ubóstwa relatywnego systematycznie obniżała się w Małopolsce od 2005 r.⁴ Na kurczenie się ubóstwa relatywnego ma wpływ wiele czynników, wśród których warto wymienić zmniejszanie rozpiętości w wynagrodzeniach (m.in. dzięki podnoszeniu ustawowego minimalnego wynagrodzenia oraz ogólnym efektom wzrostu gospodarczego a tym samym zamożności społeczeństwa).⁵

W Polsce ubóstwem dotknięte są przede wszystkim gospodarstwa domowe osób mających niski poziom wykształcenia. Odsetek dotkniętych tą formą ubóstwa gospodarstw domowych, których głowa posiada wykształcenie co najwyżej gimnazjalne, jest niemal dwukrotnie wyższy niż przeciętnie i wynosi ok. 29%. Wyższy od przeciętnej jest on również w przypadku gospodarstw osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (ok. 21%). Poziom ubóstwa dochodowego w gospodarstwach domowych osób z wykształceniem co najmniej średnim był natomiast znacząco niższy od przeciętnej, przy czym odsetek ubogich gospodarstw, których głowa miała wykształcenie wyższe, jest znikomy. Szczególnie narażone na ubóstwo są gospodarstwa domowe z osobami bezrobotnymi (ok. 37%), rodziny wielodzietne, rodziny niepełne. Wyniki badania spójności społecznej potwierdzają też, że bieda dochodowa w Polsce dotyczy częściej mieszkańców wsi (ok. 24%) niż miast (ok. 11%). Należy również podkreślić, iż grupą silnie zagrożoną ubóstwem pozostają dzieci i młodzież.⁶

¹ „Wykluczenie społeczne: nowa nazwa - stary problem”, portal: www.wykluczenie.pl

² „Mapa ubóstwa w Polsce”, portal: m.biznes.pl z dnia 18 grudnia 2013 r.

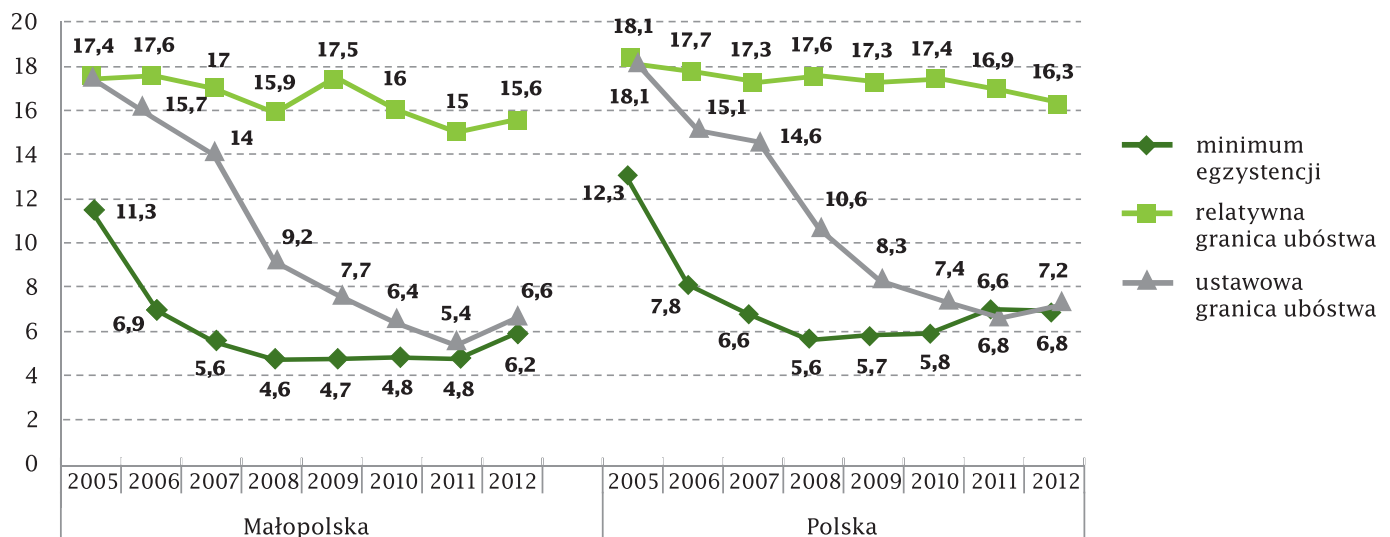
³ Bank Danych Lokalnych, GUS.

⁴ Bank Danych Lokalnych, GUS.

⁵ „Mapa ubóstwa w Polsce”, portal: m.biznes.pl z dnia 18 grudnia 2013 r.

⁶ „Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce”, GUS Warszawa 2013.

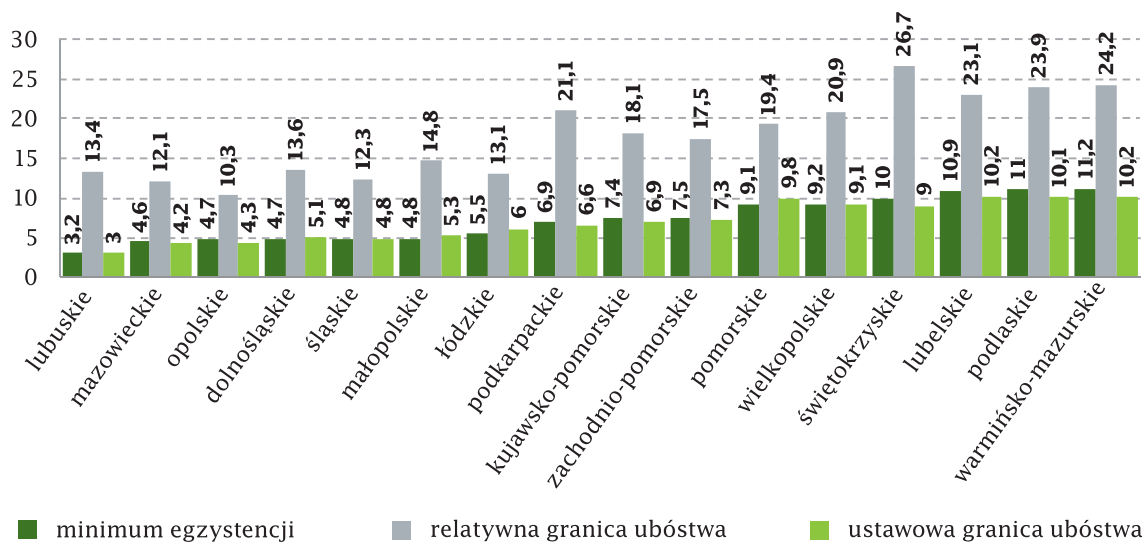
Wskaźniki zagrożenia ubóstwem według granic ubóstwa w Małopolsce i Polsce w latach 2005-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL, GUS.

W 2012 r. wartości trzech podstawowych wskaźników zagrożenia ubóstwem lokują Małopolskę na 8. pozycji wśród regionów Polski. W ujęciu wojewódzkim - w 2012 r. stopa ubóstwa skrajnego przybierała wartości od ok. 4,5% do ok. 13,6%. Ubóstwem skrajnym w największym stopniu (powyżej 10%) zagrożeni byli mieszkańcy województw: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego oraz świętokrzyskiego. Do województw w najmniejszym stopniu zagrożonych ubóstwem skrajnym zaliczały się województwa południowe: śląskie, dolnośląskie, opolskie oraz województwa: lubuskie i mazowieckie (poniżej 5%).⁷

Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w województwach w roku 2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL, GUS.

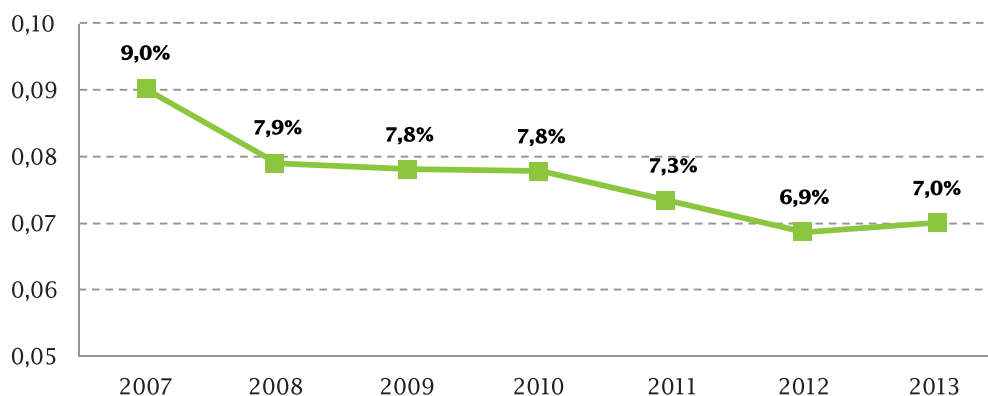
Osoby korzystające z pomocy społecznej

W 2013 r. w województwie małopolskim objęto pomocą społeczną 81,6 tys. rodzin, a tym samym ponad 235 tys. osób w rodzinach. Stanowi to 7% wszystkich mieszkańców regionu. Odsetek osób korzystających z pomocy społecznej wzrósł w porównaniu do 2012 roku o 0,13 p.p.⁸ Jednak należy zwrócić uwagę, iż od 2009 r. wskaźnik ten stale się obniżał, mimo, iż w październiku 2012 r. zostały podwyższone kryteria dochodowe uprawniające do świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej i w konsekwencji wzrósł odsetek osób żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa.⁹

⁷ Ubóstwo w Polsce 2012 Główny Urząd Statystyczny, 2013.

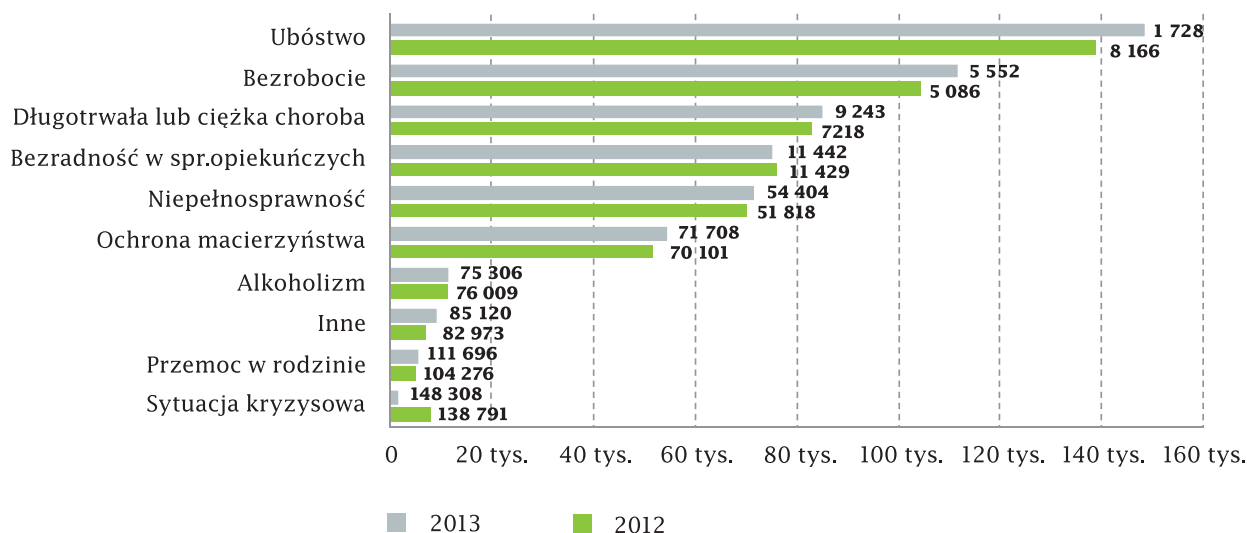
⁸ Dane ze sprawozdania MPiPS-03 oraz danych GUS.

⁹ Pomoc Społeczna w 2012 roku, Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej.

Odsetek korzystających z pomocy społecznej w Małopolsce w latach 2007-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania MPiPS-03 za lata 2007-2013 oraz BDL, GUS.

W 2013 r. głównym powodem korzystania ze wsparcia socjalnego w Małopolsce było ubóstwo (dotyczące 63,1% beneficjentów pomocy społecznej), bezrobocie (47,5%), długotrwałe choroby (36,2%), bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (32,0%) oraz niepełnosprawność (30,5%)¹⁰. Dominujące przesłanki udzielania świadczeń z pomocy społecznej nie zmieniają się od lat. Jednocześnie na przestrzeni lat 2009-2013 wzrósł odsetek osób otrzymujących wsparcie z tytułu bezrobocia (wzrost o 9,3 p.p.), ubóstwa (wzrost o 4,9 p.p.), potrzeby ochrony macierzyństwa (wzrost o 4,8 p.p.) oraz długotrwałej lub ciężkiej choroby (wzrost o 3 p.p.)¹¹. Odsetek osób otrzymujących wsparcie z powodu niepełnosprawności pozostaje na zbliżonym poziomie.

Powody udzielenia pomocy społecznej w 2012 i 2013 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdania MPiPS-03.

Analiza przestrzennego zróżnicowania odsetka beneficjentów pomocy społecznej w ludności poszczególnych powiatów pokazuje znaczące dysproporcje pomiędzy różnymi częściami Małopolski.

Najmniejszy udział klientów pomocy społecznej w stosunku do ogółu mieszkańców odnotowano w Krakowie (3,50%), powiecie krakowskim (4,5%), powiecie olkuskim (5,1%). Najwyższe wartości osiągnął natomiast w powiatach: dąbrowskim (14,2%), nowosądeckim (14,0%), limanowskim (13,3%) i gorlickim (13,2%). W 2013 r. w porównaniu do roku poprzedniego w 13 powiatach odnotowano niewielki wzrost odsetka osób korzystających z pomocy społecznej. Największy spadek miał miejsce w powiecie brzeskim (o 0,8 p.p.) i suskim (o 0,7 p.p.)¹².

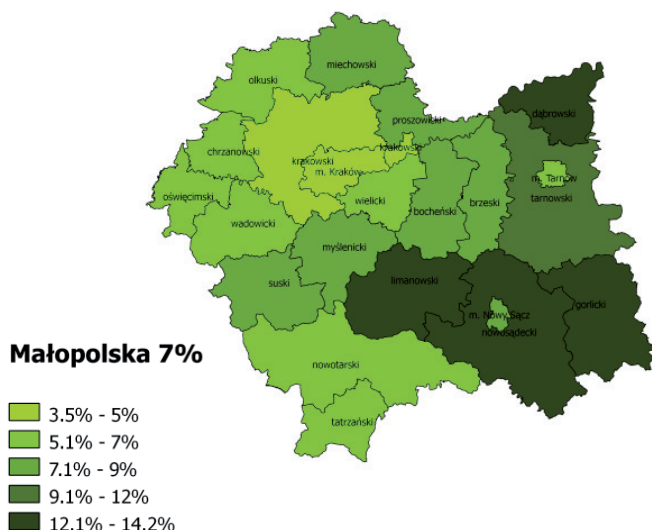
W dużej mierze powiaty, w których występuje wysoki odsetek osób korzystających z pomocy społecznej jednocześnie charakteryzują się wysoką stopą bezrobocia - z wyjątkiem powiatu bocheńskiego i miechowskiego.

¹⁰ Procenty nie sumują się do stu, gdyż kilka powodów udzielenia wsparcia może występować łącznie.

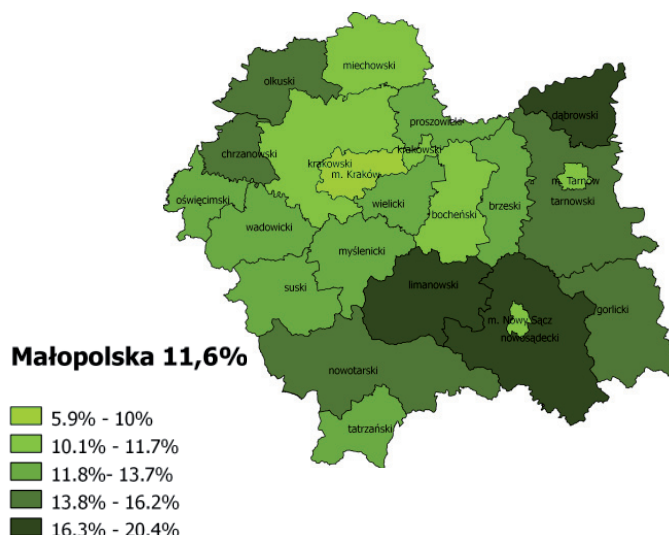
¹¹ Dane ze sprawozdania MPiPS-03 za lata 2009-2013.

¹² Dane ze sprawozdania MPiPS-03 oraz danych GUS.

Mapa 1. Odsetek mieszkańców powiatów korzystających z pomocy społecznej w 2013 r.

Mapa 2. Stopa bezrobocia na koniec 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podst. danych Sprawozdania MPiPS-03 oraz danych Urzędu Statystycznego w Krakowie.

Bierność zawodowa

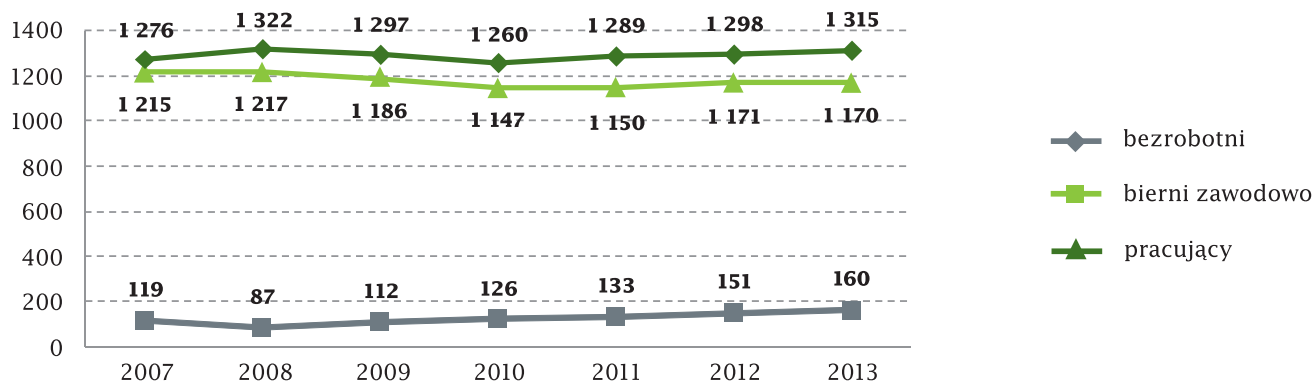
Analizując sytuację w obszarze wykluczenia społecznego nie sposób pominąć kwestii bierności zawodowej, z którą jest ona silnie skorelowana.

Na małopolskim rynku pracy stosunek osób pracujących do biernych zawodowo i bezrobotnych nie przedstawia się korzystnie – wynosi prawie 50/50. Biorąc pod uwagę współczesne tendencje demograficzne, takie jak starzenie się społeczeństw, czy spadek przyrostu naturalnego brutto w najbliższej przyszłości, tak Małopolska, jak i cały kraj będzie musiał zmierzyć się z problemem zapewnienia wydolności systemu ubezpieczeń społecznych¹³.

Osoby bierno zawodowo są to osoby w wieku powyżej 15 lat, niepracujące i nieposzukujące pracy. W grupie osób nieaktywnych zawodowo znajdują się: osoby niewykazujące chęci do zatrudnienia mimo posiadania zdolności do podjęcia pracy, osoby starsze (w wieku emerytalnym) lub takie, które są w wieku produkcyjnym, ale uzyskały uprawnienia rentowe i nie zamierzają powrócić na rynek pracy. Są to także osoby niepełnosprawne oraz młodzież, która nie rozpoczęła jeszcze kariery zawodowej lub czasowo wycofała się z rynku pracy z powodu kontynuowania edukacji lub konieczności opieki nad dzieckiem.¹⁴

Rok 2013 przyniósł wzrost liczby osób pracujących w Małopolsce (według danych uśrednionych z czterech kwartałów wzrost wyniósł 17 tys. osób (czyli 1,3%). W tym samym czasie liczba osób biernych zawodowo nie zmieniała się znacząco. Najbardziej widoczny był wzrost liczby osób bezrobotnych, który w omawianym okresie wyniósł 9 tys. osób, czyli 6%. Był to jednak dwukrotnie mniejszy wzrost niż ten, który wystąpił w latach 2011-2012. Dane te potwierdzają tezę o stopniowej stabilizacji sytuacji na rynku pracy.

Zmiana liczby ludności w Małopolsce w latach 2007-2013 (dane w tys.)

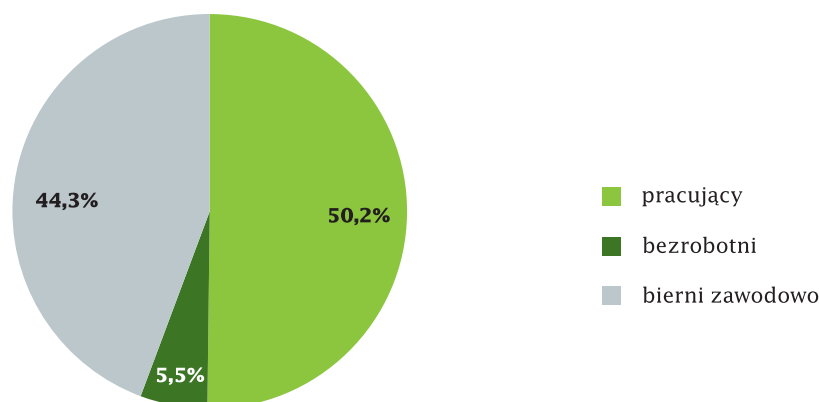
Źródło: opracowanie własne na podstawie BAEL, GUS.

¹³ Prawie połowa Polaków jest bierna zawodowo. Kto zapracuje na emeryturze?, www.gazetaprawna.pl, publikacja z dnia 3 kwietnia 2012.

¹⁴ Sedlak&Sedlak, portal: www.rynekpracy.pl.

W czwartym kwartale 2013 roku w Małopolsce osoby biernie zawodowo stanowiły 44,3%, a osoby aktywne zawodowo 55,7% ludności powyżej 15 roku życia (w tym 5,5% stanowiły osoby bezrobotne, a 50,2% osoby pracujące). W porównaniu do analogicznego okresu roku poprzedniego proporcje te nie uległy zmianom. W ostatnim kwartale 2013 roku na 1000 osób pracujących przypadają, podobnie jak rok wcześniej, 992 osoby niepracujące (biernie zawodowo i bezrobotne)¹⁵.

Struktura ludności Małopolski w wieku 15 lat i więcej według aktywności ekonomicznej w IV kw. 2013 roku

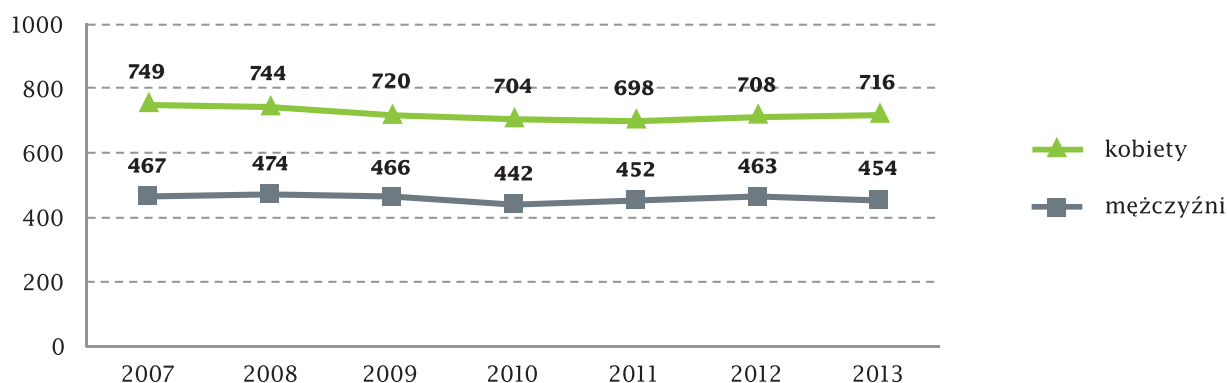
Źródło: opracowanie własne na podstawie BAEL, GUS.

Jak zostało powiedziane, liczba osób biernych zawodowo w latach 2012-2013 utrzymała się na podobnym poziomie. Osób tych było w Małopolsce około 1 170 tys.

Emerytura nadal pozostaje główną przyczyną bierności zawodowej (46,6%). W IV kwartale 2013 wzrósł odsetek osób podających ją jako powód nieposzukiwania pracy. W tym samym czasie odsetek osób biernych zawodowo podejmujących naukę i uzupełnianie kwalifikacji wyniósł niespełna 23,8% ogółu biernych zawodowo Małopolan (jest to drugi najczęstszy powód bierności zawodowej, jednak odsetek biernych z tego tytułu spadł w ujęciu rocznym). Bierność z powodu choroby lub niepełnosprawności zadeklarowało 15,6% nie poszukujących pracy. Zniechęconych bezskutecznym poszukiwaniem pracy było, podobnie jak w latach ubiegłych, 2% osób biernych zawodowo (ok. 23 tys.). Struktura wiekowa osób biernych zawodowo wiąże się bezpośrednio z przyczynami braku aktywności zawodowej – ponad połowę ogółu biernych zawodowo stanowią osoby powyżej 55. roku życia (emerytura).

Populacja biernych zawodowo jest również zróżnicowana ze względu na płeć. Większość z nich stanowią kobiety. W 2013 roku liczba biernych zawodowo kobiet wzrosła o 1,1 %, a mężczyzn spadła o 1,9%.

Zmiana liczby ludności bierniej zawodowo w Małopolsce w latach 2007-2013 (dane w tys.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie BAEL, GUS.

Współczynnik aktywności zawodowej, liczony jako odsetek ludności aktywnej zawodowo (pracującej i bezrobotnej) w populacji w wieku 15 lat i więcej, wyniósł w IV kwartale 2013 roku 48% dla kobiet i 61% dla mężczyzn. Od 2008 roku wskaźnik wzrósł dla obydwu kategorii, głównie za sprawą widocznego wzrostu liczby osób bezrobotnych w tym czasie. Powiększyła się również różnica pomiędzy wartościami wskaźnika dla kobiet i mężczyzn

¹⁵ Informacja sygnałna GUS, marzec 2014, *Aktywność ekonomiczna ludności w województwie małopolskim w IV kwartale 2013 r.*, źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/krak/ASSETS_2014_02_inf_syg.pdf

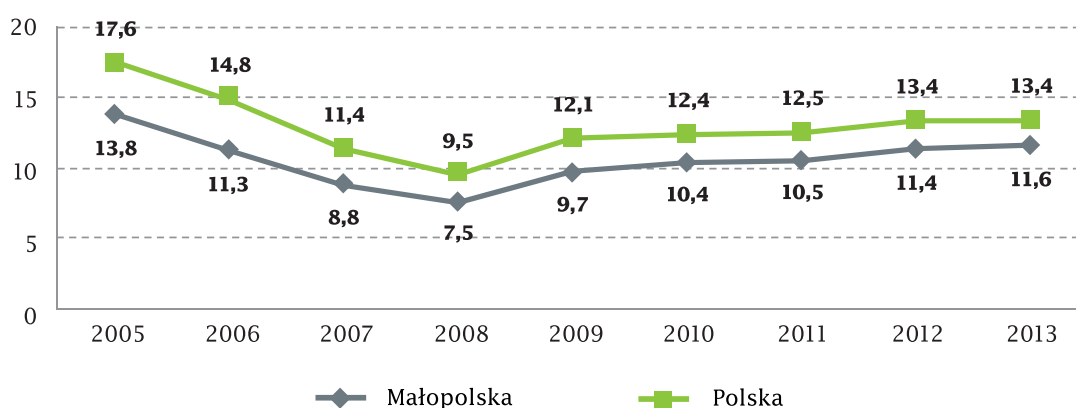
- od kilku lat oscyluje ona wokół 16 punktów procentowych. Różnice w aktywności zawodowej kobiet widoczne są zwłaszcza w kategoriach wiekowych 25-34 lata oraz 55-64 lata. Jest to związane z jednej strony z pełnieniem przez kobiety funkcji opiekuńczych i wychowawczych, z wcześniejszym od mężczyzn odchodzeniem na emeryturę oraz z czynnikami o charakterze kulturowym (tzw. tradycyjnym podziałem ról w rodzinie). W grupach wiekowych 15-24 oraz 35-44 różnica pomiędzy płciami wynosi ponad 10 punktów procentowych. Najmniejszą różnicę w wartościach współczynnika aktywności zawodowej kobiet i mężczyzn obserwujemy w kategorii 45-54 lata.

Bezrobocie rejestrowane

Z jednej strony bezrobocie jest uznawane za jedną z przyczyn wykluczenia społecznego, a z drugiej strony osoby zagrożone wykluczeniem społecznym ze względu na inne czynniki np. wieloletność, pobyt w zakładzie karnym, niepełnosprawność narażone są też w dużym stopniu na bezrobocie. Można więc powiedzieć, że bezrobocie może być przyczyną i skutkiem wykluczenia społecznego. Wg danych ze Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2011 r. w Małopolsce 12% gospodarstw domowych stanowiły gospodarstwa, w których co najmniej jeden z domowników był osobą bezrobotną.

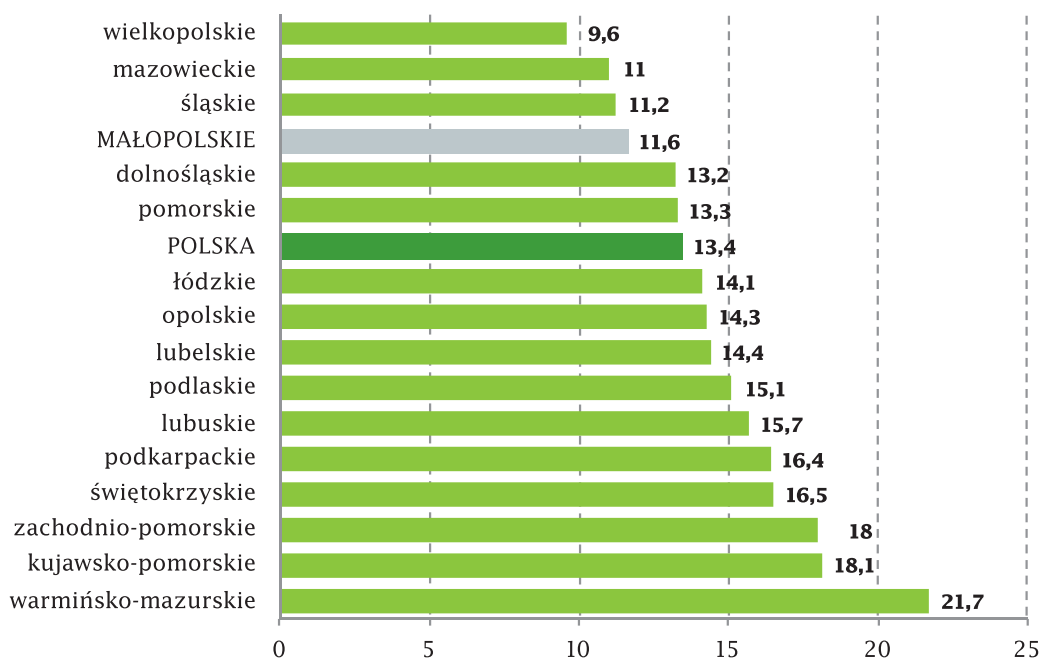
Pod względem poziomu stopy bezrobocia rejestrowanego Małopolska plasuje się poniżej średniej krajowej - różnica oscyluje wokół dwóch punktów procentowych (11,6% w Małopolsce w stosunku do 13,4% w Polsce w 2013 r.). Tendencje w zmianach wartości wskaźnika w Małopolsce są podobne do kierunków zmian stopy bezrobocia w kraju, okresy wzrostu oraz spadku stopy bezrobocia generalnie korelują w regionie i w kraju na przestrzeni lat. Przewidywania na rok 2014 są optymistyczne i na koniec 2014 r. wskaźnik ten powinien być niższy niż w analogicznym okresie 2013 r.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce i w kraju w latach 2005-2013

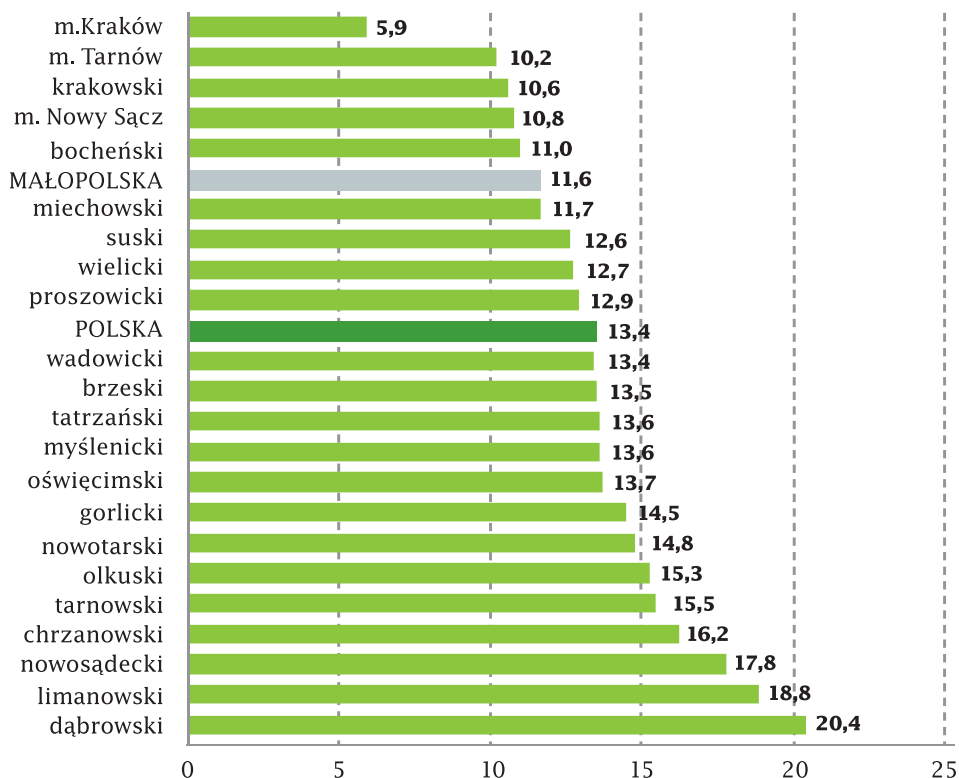
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie oraz GUS.

Małopolska w roku 2013 r. plasowała się, tak samo jak w latach poprzednich, na czwartym miejscu w rankingu województw pod względem wartości stopy bezrobocia. Pierwsze trzy województwa w rankingu również pozostały te same: wielkopolskie (9,6%), mazowieckie (11,0%) oraz śląskie (11,2%). Stopę niższą od wartości ogólnopolskiej (13,4%) mają pierwsze cztery regiony w rankingu, oraz dolnośląskie i pomorskie (w 2012 r. były to jedynie pierwsze cztery regiony). Niezmiennie jak w latach poprzednich, najgorszą sytuację obserwowano w województwach warmińsko-mazurskim (21,7%) i kujawsko-pomorskim (18,1%), a także w zachodniopomorskim (18,0%).

Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwach na koniec 2013 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie oraz GUS.

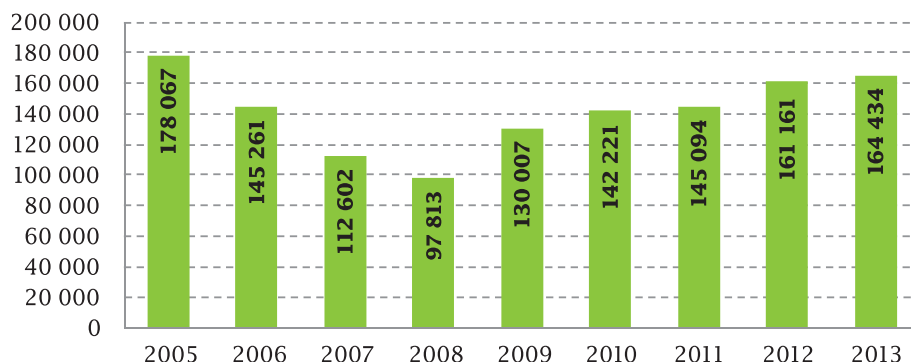
Bezrobocie w Małopolsce jest zróżnicowane terytorialnie. Od lat najniższa stopa bezrobocia utrzymuje się w Krakowie (5,9% w 2013 roku). Podobnie jak rok wcześniej powiatami o dobrym wyniku na koniec 2013 roku były: miasto Tarnów, powiat krakowski, miasto Nowy Sącz i powiat bocheński. W pozostałych powiatach, wartość wskaźnika kształtowała się powyżej stopy województwa. Kolejny rok z rzędu powiatem o najmniej korzystnej wartości stopy bezrobocia był powiat dąbrowski (20,4%). Również trudna sytuacja wystąpiła, podobnie jak w latach poprzednich, w powiecie limanowskim (18,8%) i nowosądeckim (17,8%). Różnica stopy bezrobocia pomiędzy Krakowem a powiatem dąbrowskim – w 2013 roku wyniosła 14,5 p.p. W stosunku do końca poprzedniego roku stopa bezrobocia rejestrowanego wzrosła w 15 powiatach a spadła w 7 powiatach.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w Małopolsce na koniec 2013 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie oraz GUS.

Największy wzrost liczby osób bezrobotnych w ostatnich latach miał miejsce w 2009 roku – o prawie 33% w stosunku do roku poprzedniego. W latach 2005-2008 dynamicznie zmniejszająca się liczba osób bezrobotnych w rejestrach wynikała z utrzymywania się ujemnego salda pomiędzy napływami i odpływami z bezrobocia. Sytuacja uległa zmianie począwszy od czwartego kwartału 2008 roku – od tamtej pory, co roku do rejestrów napływało więcej osób, niż z nich odchodziło.

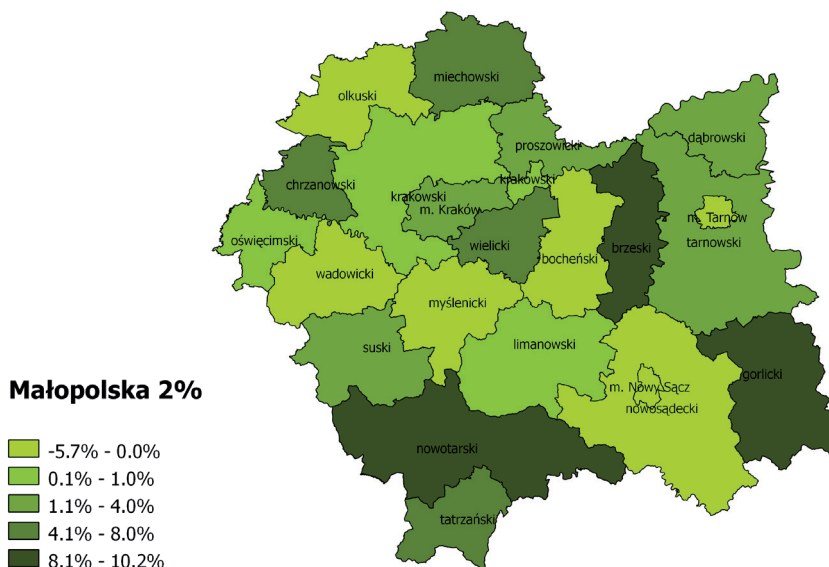
Zmiany liczby osób bezrobotnych w Małopolsce w latach 2005-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

W 2013 roku liczba osób bezrobotnych w rejestrach powiatowych urzędów pracy w Małopolsce wzrosła ogółem o 2%¹⁶ w stosunku do roku poprzedniego. W 2012 r. wzrost był zdecydowanie większy - o 11%. Sytuacja w powiatach była pod tym względem zróżnicowana. Do obszarów, w których wzrost liczby osób bezrobotnych w ostatnim roku był największy należały: powiat gorlicki (10,2%), powiat brzeski i nowotarski (po 9,1%) oraz tatrzański (7,8%). Zmiana procentowa większa niż zmiana dla województwa (ponad 2%) wystąpiła w dwunastu powiatach. W siedmiu powiatach zanotowano spadek liczby osób bezrobotnych w stosunku do poprzedniego roku. Były to następujące powiaty: olkuski (spadek o 5,7%), miasto Tarnów (3,5%), powiat myślenicki (2,9%), powiat bocheński (2,5%), powiat wadowicki (2,2%), miasto Nowy Sącz (1,9%), nowosądecki (0,6%).

Mapa 3 Zmiana liczby osób bezrobotnych w okresie 2013/2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

W roku 2013 ostatnim miesiącem kiedy wystąpił spadek liczby osób bezrobotnych był październik. Jest to sygnał pozytywny w porównaniu do lat poprzednich, gdyż w latach 2010 i 2011 bezrobocie w Małopolsce wzrastało już we wrześniu, natomiast w latach 2009 i 2012 nawet już w lipcu. Tak długie utrzymywanie się w 2013 roku tendencji spadku liczby bezrobotnych, stanowi radykalną poprawę. Zmiana taka, szczególnie jeśli wystąpiła po słabym roku 2012, świadczy o dużym potencjale rozwoju rynku pracy. Może być to symptomem poprawy na rynku pracy w perspektywie długoterminowej kilku - kilkunastu miesięcy. Poprawę taką będzie można stwierdzić jeżeli m.in. liczba bezrobotnych będzie spadać w dłuższym okresie czasu, niż w latach spowolnienia gospodarczego

¹⁶ Zmienność bezrobocia jest prezentowana w wartościach względnych - jako różnica liczby bezrobotnych w porównaniu do końca poprzedniego roku. Wartości przedstawiono w procentach.

(w praktyce sytuacja jest dobra, jeśli spadki mają miejsce przez osiem i więcej miesięcy w roku). Poprawę będzie również można stwierdzić kiedy kluczowe wskaźniki będą lepsze w porównaniu do analogicznego okresu roku poprzedniego (liczba bezrobotnych, liczba oferowanych miejsc pracy, liczba podjęć pracy).

Pośród czynników mających wpływ na zmiany liczby bezrobotnych w powiatowych urzędach pracy, należy zauważyć wyższy w ostatnich dwóch latach poziom zarejestrowanych, zwolnionych z przyczyn zakładów pracy. Na koniec 2013 roku w rejestrach PUP było takich osób o 4,3 tys. więcej niż rok wcześniej (w 2012 wzrost o 3,5 tys.). Szczególnym rodzajem zwolnień z przyczyn zakładów pracy są zwolnienia grupowe. Ponieważ pracodawcy są zobowiązani zgłaszać do urzędów pracy plany takich zwolnień, można na tej podstawie wnioskować o branżach, w których dokonuje się restrukturyzacja zatrudnienia. W Małopolsce w roku 2013 najwięcej w ten sposób zwalniały następujące branże: przetwórstwo przemysłowe, w tym z widocznym udziałem przemysłu motoryzacyjnego, następnie branża budowlana, ochrona zdrowia i administracja publiczna oraz przedsiębiorstwa prowadzące działalność obsługi i wsparcia biznesu.

Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy

Badania potwierdzają, że powodzenie na rynku pracy uwarunkowane jest przede wszystkim cechami danej osoby. Kobiety mają mniejsze szanse na znalezienie i utrzymanie zatrudnienia niż mężczyźni. Niepełnosprawni są w gorszym położeniu niż osoby sprawne, a osoby w wieku 50+ są mniej mobilne niż osoby młodsze. Z kolei osoby do 25 r. ż. dyskwalifikuje w oczach pracodawcy brak doświadczenia zawodowego. Grupy te wymagają więc szczególnego wsparcia na rynku pracy. Problem ten dostrzeżono zarówno na poziomie krajowym jak i na unijnym wskazując na konieczność zwiększenia aktywności zawodowej tych grup.

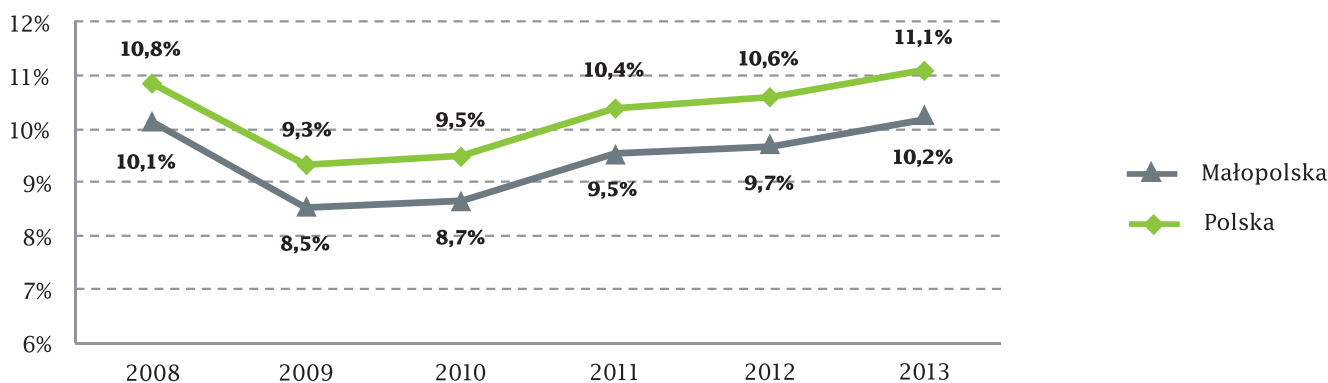
Poniżej przedstawiono szczegółowe charakterystyki grup znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy, które zostały wskazane jako priorytetowe w małopolskich Programach Strategicznych 2011-2020.

Kobiety powracające na rynek pracy po okresie dezaktywacji zawodowej związanej z wychowaniem dziecka

Prawie połowa matek dzieci do lat trzech pozostaje z nimi w domu (na urlopie macierzyńskim 21 proc., wychowawczym 16 proc., lub wykorzystuje urlop po macierzyńskim 9 proc.); do pracy wróciła jedna trzecia z nich, jedna piąta nie pracuje zawodowo (bo np. studiuje), 7 proc. matek nie planuje w ogóle powrotu do pracy - wynikało z badań przeprowadzonych na zlecenie marki Bebilon w 2011 r. Wyniki badań z 2012 r. pokazują, że sytuacja się nie polepsza: tylko 1/4 ankietowanych pracujących przed ciążą mam wróciło do pracy. Badanie wykazało również, że aż 19 proc. ankietowanych mam jest bezrobotnych. Im ten czas przerwy w aktywności zawodowej jest dłuższy tym powrót na rynek pracy jest trudniejszy.¹⁷ Osoby te zasilają więc szeregi bezrobotnych i często pozostają w nich na dłużej.

Od 2008 r. obserwuje się wzrost liczby bezrobotnych kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka, a od 2009 r. także zwiększanie się udziału tej grupy w populacji bezrobotnych. Sytuacja taka miała miejsce zarówno w Małopolsce, jak i w całym kraju. Oznacza to, że w okresie spowolnienia gospodarczego kobiety powracające na rynek pracy po urodzeniu dziecka radzą sobie gorzej niż inne grupy, w związku z tym ich liczba rośnie szybciej niż innych kategorii bezrobotnych.

Udział kobiet bezrobotnych po urodzeniu dziecka w ogóle bezrobotnych w Polsce i Małopolsce w latach 2008-2013

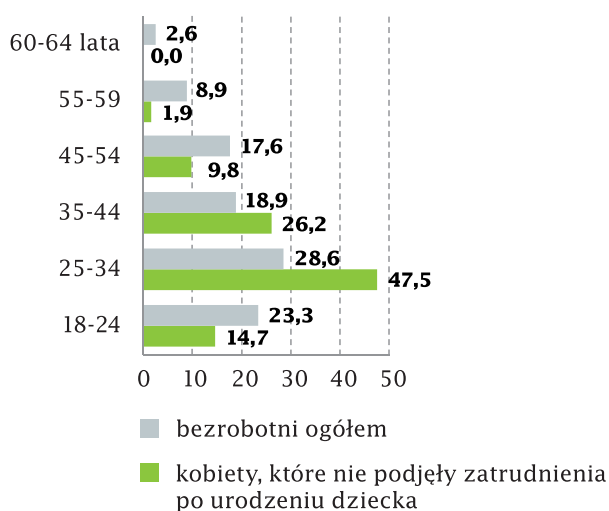
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej oraz Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Na koniec 2013 r. w Małopolsce zarejestrowane były 16 702 kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka. Stanowiły one 10,2% ogółu bezrobotnych. W Polsce odsetek tej grupy był nieznacznie wyższy i wynosił 11,1%.

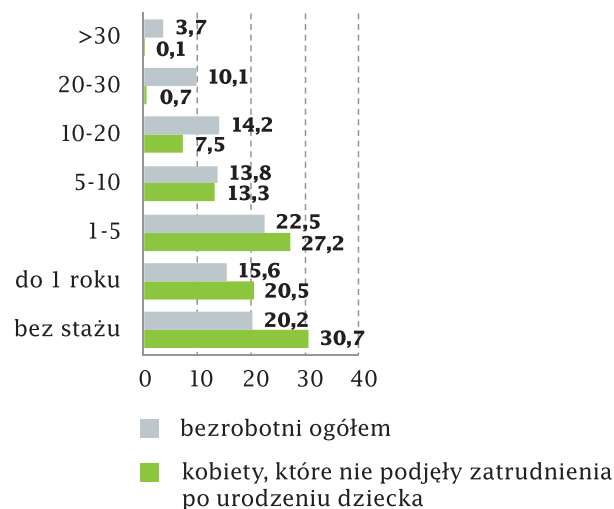
Największa część 62,2% rejestrujących się w powiatowych urzędach pracy kobiet powracających na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka była w wieku poniżej 34 lat. Ze względu na młody wiek kobiety z tej grupy cechuje niski staż pracy. W przypadku prawie połowy z nich (47,7%) staż pracy nie przekracza 5 lat, a aż 30,7% nie posiada żadnego doświadczenia zawodowego, co oznacza, że nie podjęła aktywności zawodowej przed urodzeniem dziecka.

¹⁷ Raport z akcji *Mama wraca do pracy* zorganizowanych przez Stowarzyszenie Doradców Europejskich PLinEU i Fundację Kobieta w Regionie w trzech małopolskich miastach: Krzeszowicach, Chrzanowie i Oświęcimiu w ramach projektu Mobilna Drużyna Równowagi Praca Rodzina współfinansowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej.

Porównanie struktury wg wieku kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka z ogólną populacją bezrobotnych (w %)

Porównanie struktury wg stażu pracy kobiet, które nie podjęły pracy po urodzeniu dziecka z ogólną populacją bezrobotnych (w %)

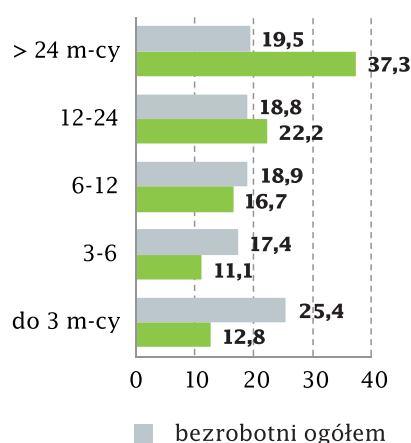
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Bardzo duża część tej grupy legitymuje się najniższym z możliwych poziomem wykształcenia tzn. ukończyła co najwyżej gimnazjum, a ponad połowa (51,7%) posiada wykształcenie poniżej zasadniczego zawodowego. Niższy niż w przypadku ogółu bezrobotnych jest z kolei odsetek osób z wykształceniem wyższym. Niskie kwalifikacje, mały staż pracy, częsty brak doświadczenia zawodowego, wszystkie te czynniki przekładają się z pewnością na niższą konkurencyjność tych kobiet na rynku pracy i powodują, że poszukują one długo pracy. Statystyki wskazują, że aż 59,5% tej grupy pozostaje bezrobotnymi ponad rok. Dla porównania w przypadku ogółu bezrobotnych w rejestrach urzędów pracy dłużej niż 12 m-cy pozostaje 38,3% populacji, a więc znacznie mniej.

Porównanie struktury wg wykształcenia kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka z ogólną populacją bezrobotnych (w %)

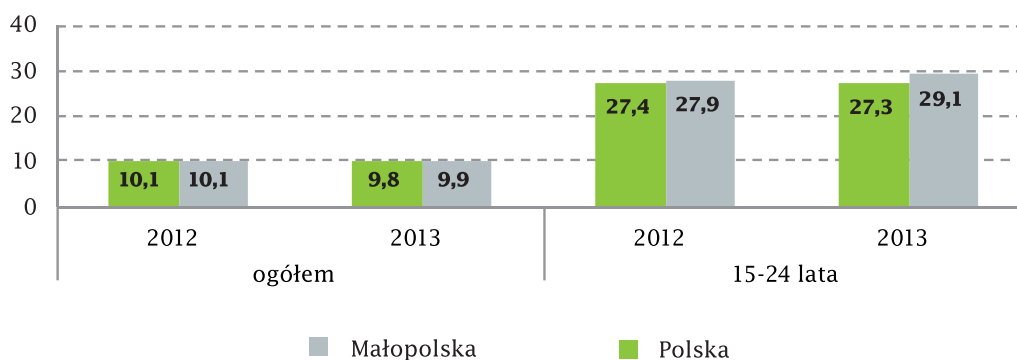

Porównanie struktury wg czasu pozostawania bez pracy kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka z ogólną populacją bezrobotnych (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Problem z powrotem do pracy po urodzeniu dziecka w zdecydowanie większym stopniu mają mieszkanki terenów wiejskich niż kobiety mieszkające w miastach. Wśród bezrobotnych kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka mieszkanki wsi stanowią ponad 60%. Przyczyną może być mniejsza dostępność miejsc pracy na obszarach wiejskich i konieczność długich dojazdów do pracy oferowanej w mieście, co może stanowić istotną barierę dla kobiet, które muszą godzić obowiązki zawodowe z rodzinnymi.

Stopa bezrobocia wg BAEL w IV kw. 2012 i 2013 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie kwartalnej informacji o rynku pracy w IV kwartale 2013, GUS.

W Unii Europejskiej wskaźnik stopy bezrobocia osób poniżej 25. roku życia utrzymuje się na ponad dwukrotnie wyższym poziomie w porównaniu do wartości stopy bezrobocia wszystkich osób aktywnych zawodowo. Zgodnie z danymi opublikowanymi przez Eurostat, w listopadzie 2013 roku w UE bez pracy pozostawało blisko 5,7 mln osób, które nie ukończyły 25. roku życia. Średnia stopa bezrobocia dla 28 państw UE w tej grupie wiekowej wyniosła 23,7 proc.²⁰ W Grecji i Hiszpanii ponad 50% młodych ludzi pozostaje bez pracy. Najłatwiej w UE znaleźć pracę w Niemczech, Norwegii i Austrii gdzie stopa bezrobocia wynosi ok 8%.

Osoby do 25. roku życia spośród osób bezrobotnych wyróżniają się najwyższą dynamiką napływów i odpływów – 58% pozostaje w rejestrach maksymalnie 6 miesięcy. Z drugiej strony aż 25% osób młodych jest długotrwale bezrobotnych, co może oznaczać, że w niedługim czasie po wyrejestrowaniu ponownie stają się klientami powiatowych urzędów pracy. W Małopolsce 10% młodych bezrobotnych posiada wykształcenie wyższe, a około 2/3 nie posiada żadnego doświadczenia zawodowego.

Wśród osób bezrobotnych do 25 roku życia nieznacznie przeważają kobiety. Na koniec 2013 r. w małopolskich urzędach pracy było zarejestrowanych 19,5 tys. młodych kobiet (50,7% bezrobotnych do 25 r. ż.).

Młode kobiety legitymują się wyższym poziomem wykształcenia niż mężczyźni, a mimo to nie są mniej narażone na bezrobocie. W końcu 2013 r. wśród zarejestrowanych młodych kobiet wykształcenie wyższe posiadało ponad 15% (2,9 tys.), natomiast 28,8% (5,6 tys.) miało wykształcenie zasadnicze zawodowe i niższe. Analogicznie wśród mężczyzn proporcje te wynosiły 4,7% i 48,3%.

Pozostawanie bez pracy osób w wieku 50+

W 2012 roku osoby 50+ stanowiły ponad 1/3 wszystkich mieszkańców Małopolski. W 2035 roku osoby te będą stanowiły prawie połowę Małopolan.

Prognozy na najbliższe 20 lat wskazują na postępujące procesy starzenia się społeczeństwa, przy czym w Małopolsce ten proces będzie zachodził wolniej niż średnio w Polsce. W 2035 r. w województwie małopolskim nadal będzie wyższy niż w Polsce odsetek osób w wieku 20-44 lata i jednocześnie mniejszy niż średnio w kraju odsetek osób w wieku 65+. Dzięki temu Małopolska uznawana jest za jeden z najmłodszych regionów w Polsce - w 2035 roku osoby w wieku 0-44 lat będą stanowiły ponad 47,3% wszystkich mieszkańców tego regionu, co daje III miejsce w Polsce za województwami pomorskim (48,3%) i wielkopolskim (47,5%)²¹.

Konsekwencją zachodzących procesów demograficznych jest wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Udział tej grupy wśród mieszkańców Małopolski w 2012 r. wynosił ponad 17,3% podczas gdy w 2005 roku – 15,5%. W Małopolsce od kilku lat odnotowuje się też zmniejszanie populacji dzieci. Odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym (do 17 lat) w 2012 r. wynosił 19,4%, podczas gdy w 2005 r. - prawie 22%. Rosnąca liczba osób starszych przy jednoczesnym spadku liczby urodzeń oznacza, że rośnie obciążenie generacyjne. Obecnie na 100 osób w wieku produkcyjnym przypada ponad 27 osób w wieku poprodukcyjnym, podczas gdy w 2005 r. było to niepełna 25 osób.²²

²⁰ Portal Funduszy Europejskich, Nowy POWER dla młodych, publikacja z dnia 11.12.2013 www.funduszeuropejskie.gov.pl

²¹ Na podstawie danych GUS 2013.

²² Na podstawie prognozy demograficznej GUS, 2012. Przez ludność w wieku produkcyjnym rozumie się ludność w wieku zdolności do pracy. Dla mężczyzn przyjęto wiek 18-64 lata, dla kobiet - 18-59 lat. Przez ludność w wieku nieprodukcyjnym rozumie się ludność w wieku przedprodukcyjnym, tj. do 17 lat oraz w wieku poprodukcyjnym, tj. mężczyźni - 65 lat i więcej, kobiety - 60 lat i więcej.

Struktura ludności Małopolski

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS 2012.

W Małopolsce, podobnie jak w Europie i kraju, istotnym problemem jest niski odsetek osób aktywnych zawodowo (pracujących i poszukujących pracy) i niski poziom zatrudnienia w grupie wiekowej 50+.

Współczynnik aktywności zawodowej, czyli udział osób aktywnych zawodowo (tj. pracujących i bezrobotnych) w liczbie ludności w wieku 55-64 lata wynosił w Małopolsce niewiele ponad 45%, niewiele niższe wartości wskaźnik ten przyjął w Polsce.²³ Tymczasem średnia wartość tego wskaźnika dla 28 krajów Unii Europejskiej kształtuje się na poziomie ponad 55%. Oznacza to, że zarówno w Polsce jak i w Małopolsce więcej niż co druga osoba w wieku 55-64 lata zakończyła aktywność na rynku pracy przechodząc w stan bierności zawodowej.

W Małopolsce średni wiek przechodzenia do dezaktywacji zawodowej wynosi 54 lata. Jest to wcześniej niż średnio w kraju - 57 lat. Przeciętna dla 28 krajów Unii Europejskiej w tym zakresie wynosi 59 lat.²⁴

Dane dotyczące aktywności zawodowej Małopolan po 50. roku życia przedstawiają wartości mniej korzystane niż średnia dla krajów UE, należy jednak podkreślić, że systematycznie, od kilku lat poprawiają się. Przykładem jest wskaźnik zatrudnienia dla grupy osób 55-64 lata - w Małopolsce w IV kw. 2005 roku wynosił 33,5% natomiast w 2013 r. już 42,1%.

Zniwelować negatywne ekonomiczne skutki starzenia się społeczeństwa mogłoby z jednej strony wydłużenie wieku emerytalnego, a z drugiej - zwiększenie liczby osób pracujących w wieku produkcyjnym.

Realne wydłużenie aktywności zawodowej zależeć będzie od zapobiegania wypadaniu grupy osób dojrzałych z rynku pracy, co wiąże się też z koniecznością prowadzenia różnych działań m.in. wdrażaniem modelowych systemów zarządzania wiekiem w firmach, zachęcaniem do podnoszenia, aktualizacji kwalifikacji osób w wieku powyżej 45 lat, wprowadzeniem systemu zachęt dla pracodawców w zatrudnianiu osób starszych itp.

Działania takie od kilku lat realizowane są w Małopolsce (zapobieganie wypadaniu z rynku pracy osób w wieku 50+; pomoc „w powrocie” na rynek pracy osobom bezrobotnym 50+; pomoc „w wejściu” na rynek pracy osobom w wieku 50+ nieaktywnym zawodowo z innych przyczyn - np. opieka nad osobami zależnymi, stan zdrowia, niepełnosprawność, sytuacja rodzinna - praca w domu itp.). O pozytywnych zmianach świadczą dane Urzędu Statystycznego w Krakowie. według nich w Małopolsce w 2013 roku wzrósł udział osób pracujących w grupie wiekowej 55 lat i więcej (o 0,6 p. proc. w stosunku do roku poprzedniego).²⁵

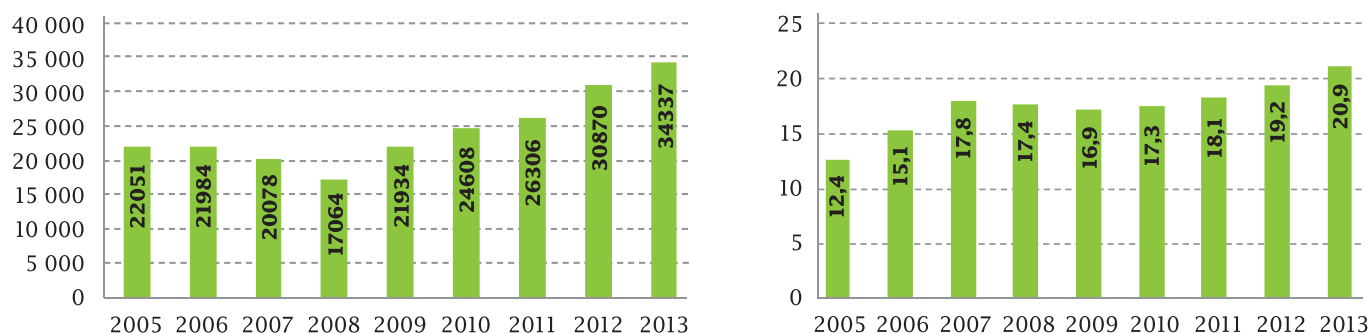
Mimo interwencji na regionalnym rynku pracy nadal niekorzystnym zjawiskiem jest rosnąca od kilku lat liczba osób bezrobotnych w wieku 50+ przy jednoczesnym wzroście odsetka tych osób spośród ogółu bezrobotnych - w 2013 roku już co piąta osoba bezrobotna miała ukończone 50 lat.

²³ Bank Danych Lokalnych IV kw. 2013, GUS.

²⁴ Transition from work to retirement, Eurostat, 2012; Małopolska - GUS 2010.

²⁵ Aktywność ekonomiczna ludności w województwie małopolskim w IV kwartale 2013 r., Urząd Statystyczny w Krakowie, marzec 2014.

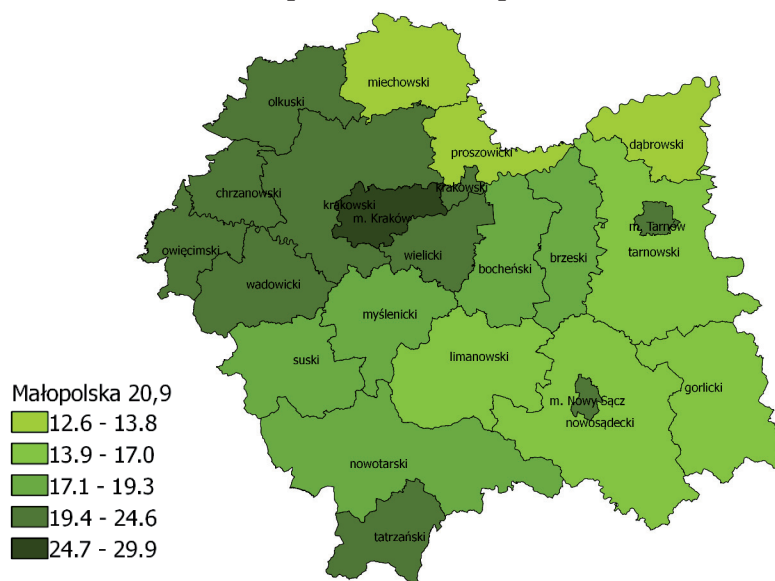
Liczba bezrobotnych w wieku 50+ i ich odsetek w ogóle bezrobotnych (XII 2005-XII 2013)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Zróżnicowanie terytorialne Małopolski pod względem odsetka osób w wieku 50+ spośród ogółu bezrobotnych zaprezentowano na mapie. Powiaty północnej i wschodniej Małopolski cechuje dosyć niski udział osób powyżej 50. roku życia spośród ogółu osób bezrobotnych (12,5-17%), co wynika z niskiego uprzemysłowienia tych terenów i przewagi terenów rolniczych. Bezrobocie rejestrowane w małym stopniu dotyczy osób posiadających gospodarstwo rolne. Tylko niewielki odsetek z nich rejestruje się jako osoby bezrobotne. Jednak na obszarach bardziej przemysłowo rozwiniętych odsetek osób 50+ spośród bezrobotnych ogółem znacznie wzrasta (19-30%) - Małopolska Zachodnia oraz w większe ośrodki miejskie: Kraków, Tarnów i Nowy Sącz.

Mapa 6 Odsetek osób bezrobotnych w wieku 50+ spośród ogółu bezrobotnych w powiatach Małopolski w 2013 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie, 2013.

Znaczna część bezrobotnych w wieku powyżej 50. roku życia stara się o uzyskanie statusu bezrobotnego z powodów innych niż chęć podjęcia pracy. Jest to efekt przyjętych rozwiązań prawnych, które łączą status bezrobotnego z przywilejami socjalnymi. Zarejestrowanemu bezrobotnemu przysługuje bowiem:²⁶

- opłacona przez właściwy urząd pracy składka na ubezpieczenie zdrowotne (dla porównania dobrowolna składka na ubezpieczenie zdrowotne wynosi ok. 360 zł miesięcznie);
- preferencyjne traktowanie przy uzyskiwaniu świadczeń z pomocy społecznej (przy zasiłkach celowych czy na dożywianie dzieci);
- większe prawdopodobieństwo otrzymania dofinansowania opłat za mieszkanie, uzyskania stypendium dla dzieci w szkole i na uczelni wyższej, zwolnienia z opłat sądowych i opłat abonamentu radiowo-telewizyjnego;
- możliwość nabycia prawa do świadczenia przedemerytalnego dla osób, które utraciły pracę z winy pracodawcy, po spełnieniu prawnie wymaganych warunków.

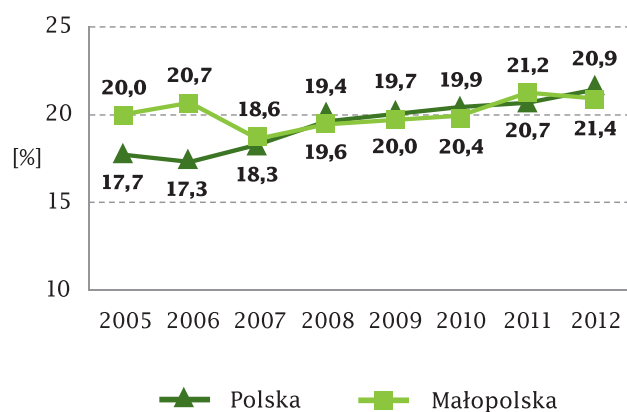
26 M. Kowalówka, Problem bezskuteczności aktywizacji zawodowej bezrobotnych 50+, www.rynekpracy.pl [dostęp 28 kwietnia 2014 r.].

Pozostawanie bez pracy osób niepełnosprawnych

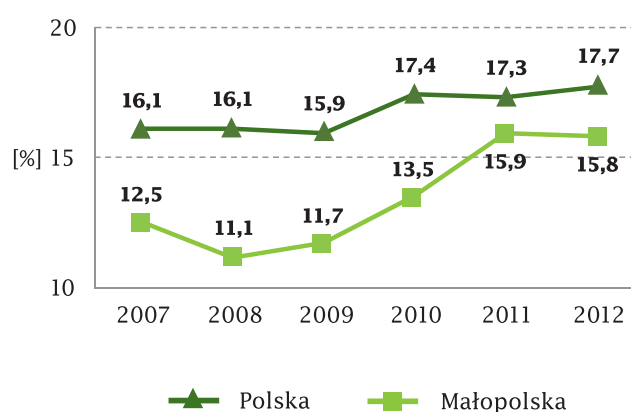
W ciągu ostatnich lat można zaobserwować poprawę sytuacji osób niepełnosprawnych na rynku pracy. Od kilku lat odnotowuje się wzrost wskaźnika zatrudnienia oraz współczynnika aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych. Pozytywną tendencję można zaobserwować w województwie małopolskim, jak i w całym kraju, jednak w Małopolsce zaobserwowany wzrost jest niższy niż przeciętnie dla Polski. W 2012 r. w Małopolsce wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata wyniósł 20,9% i wzrósł w stosunku do roku 2007 o 2,3 p.p., natomiast w Polsce wyniósł on 21,4% i wzrósł w stosunku do roku 2007 o 3,2 p.p.

Ponadto w województwie małopolskim od 2001 r. o ponad połowę zmalała liczba osób biernych zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności. Na przestrzeni 11 lat liczba osób biernych zawodowo z powodu choroby lub niepełnosprawności w Małopolsce zmniejszyła się z 367 tys. w 2001 r. do 177 tys. w roku 2012 (spadek o 51,8%). W analogicznym okresie w Polsce populacja tej kategorii osób biernych zawodowo zmniejszyła się o 40%²⁷

Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata, dane średnioroczne (w %)

Współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej (w %)

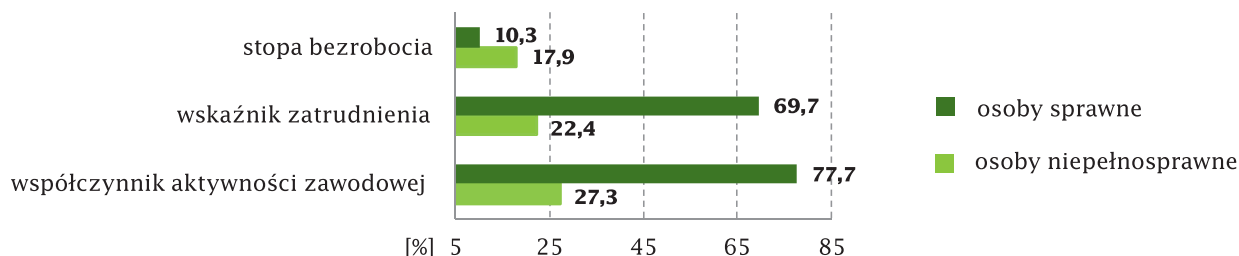

Źródło: opracowanie własne na podstawie BAEL, GUS, dane średnioroczne.

Pomimo rosnących wartości wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych ich uczestnictwo w ogólnopolskim rynku pracy jest zdecydowanie niższe niż osób sprawnych. Z danych BAEL wynika, iż w Polsce w 2013 r. tylko co piąta osoba niepełnosprawna w wieku produkcyjnym faktycznie pracowała. Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym w poprzednim roku wynosił 22,4%. Wartość tego samego wskaźnika dla osób sprawnych wyniosła 69,7%.

Stopa bezrobocia osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym w 2013 r. wyniosła 17,9%. Wzrosła o 5,1 p.p. w stosunku do roku 2009, w którym osiągnęła najniższą wartość. W tożsamym okresie stopa bezrobocia osób sprawnych w wieku produkcyjnym wzrosła o 2,1 p.p. i w ubiegłym roku osiągnęła wartość 10,3%.

Aktywność ekonomiczna osób w wieku produkcyjnym w Polsce w roku 2013, dane średnioroczne (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BAEL, GUS za www.niepelnosprawni.gov.pl [16.04.2014 r.].

Jak wynika z raportu końcowego z badań ilościowych i jakościowych przeprowadzonych w 2010 roku przez Instytut Badawczy Pentor na zlecenie PFRON (Badania wpływu kierunku i poziomu wykształcenia na aktywność zawodową osób niepełnosprawnych) pracujące osoby niepełnosprawne w porównaniu z osobami sprawnymi wykonują pracę o niższym statusie społecznym oraz prawie dwukrotnie gorzej opłacaną.

27 Bank Danych Lokalnych, Urząd Statystyczny, Kraków.

Pracujący według zawodów (w %)

	osoby niepełnosprawne w wieku 15 lat i więcej	osoby sprawne w wieku 15 lat i więcej
	100	100
Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	41,6	14,4
Pracownicy przy pracach prostych	14,2	7,1
Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	10	11,2
Robotnicy przemysł. i rzemieślnicy	9,1	16,4
Technicy i średni personel	7,6	11,4
Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	5,2	9,8
Specjaliści	5	15,6
Parlamentarzyści, wyżsi urzędnicy i kierownicy	3,9	6,3
Pracownicy biurowi	3,5	7

Źródło: Raport końcowy „Badania wpływu kierunku i poziomu wykształcenia na aktywność zawodową osób niepełnosprawnych”, Pentor Research International.

Wynagrodzenie pracowników niepełnosprawnych zarejestrowanych w Systemie Obsługi Dofinansowań PFRON*

	2007	2008
Przeciętne wynagrodzenie pracownika niepełnosprawnego w przeliczeniu na pełny wymiar czasu pracy	1 432 PLN	1 606 PLN
Przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w danym roku	2 691 PLN	2 943 PLN

*Średnie wynagrodzenie osiągane przez pracowników niepełnosprawnych zgłoszonych do Ewidencji Zatrudnionych Osób Niepełnosprawnych przez pracodawców ubiegających się na podstawie art. 26a-c ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r. (Dz. U. z 2008 r. Nr 14 poz. 92) o wypłatę dofinansowania do wynagrodzeń pracowników niepełnosprawnych za rok 2007 i 2008.

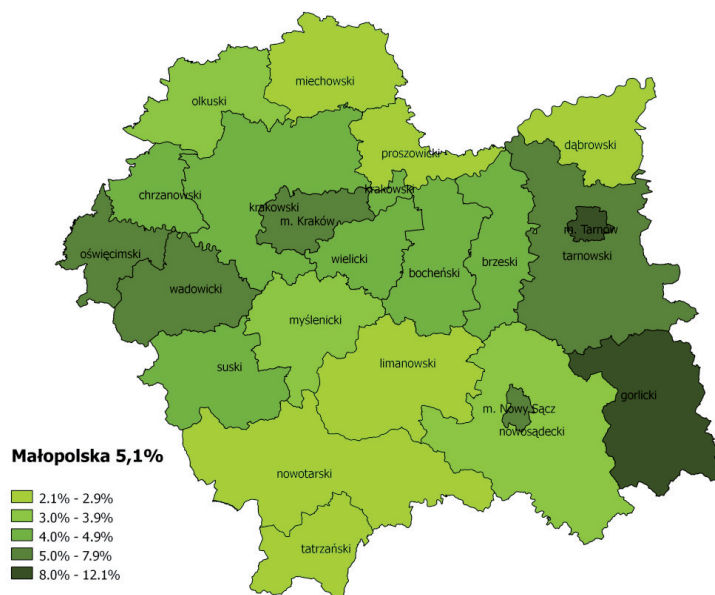
Źródło: Raport końcowy „Badania wpływu kierunku i poziomu wykształcenia na aktywność zawodową osób niepełnosprawnych”, Pentor Research International.

Osoby niepełnosprawne stanowią najmniej liczną grupę w rejestrach powiatowych urzędów pracy. W 2013 roku odsetek wyniósł 5,1% i kształtuje się na podobnym poziomie od roku 2009. Wzrasta natomiast systematycznie liczba osób niepełnosprawnych rejestrujących się jako osoby bezrobotne (2009 – 6,6 tys. osób, 2010 r. – 7,2 tys. osób, 2011 r. – 7,4 tys. osób, 2012 r. – 8 tys. osób, 2013 – 8,4 tys. osób). Pośród nich dominowały osoby długotrwale bezrobotne (60%), wcześniej pracujące (89,7%) oraz kolejny raz rejestrujące się jako bezrobotne (86,5%). Większość bezrobotnych osób niepełnosprawnych pochodzi z miasta. Osoby niepełnosprawne zamieszkałe na wsi cechuje mniejsza mobilność związana z sytuacją ekonomiczną (brak pieniędzy na bilety, taksówki), brak lub ograniczone możliwości korzystania z transportu dla niepełnosprawnych, więc ich aktywność w poszukiwaniu pracy jest mniejsza.²⁸

Wśród bezrobotnych niepełnosprawnych przeważają osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (36%) oraz gimnazjalnym i niższym (28%). Liczba niepełnosprawnych osób bezrobotnych znacznie wzrasta po 45. roku życia. Osoby te stanowią ponad 64% wszystkich niepełnosprawnych klientów powiatowych urzędów pracy.

Powiatami o wyjątkowo wysokim odsetku tej kategorii osób w rejestrach PUP były największe małopolskie miasta: Tarnów, Kraków, Nowy Sącz, jak również powiaty gorlicki, oświęcimski, tarnowski i wadowicki. Powiaty o najmniejszym odsetku zarejestrowanych w PUP niepełnosprawnych w 2012 r. to: tatrzański, limanowski, proszowicki, dąbrowski.

²⁸ Raport końcowy Badania wpływu kierunku i poziomu wykształcenia na aktywność zawodową osób niepełnosprawnych przeprowadzonych w 2010 roku przez Instytut Badawczy Pentor na zlecenie PEFRON; http://www.pfron.org.pl/ftp/dokumenty/Badania_i_analzy/Raport_CZESC_1z6_final.pdf, dostęp 23.04.2014 r.

Mapa 7. Udział osób niepełnosprawnych w grupie bezrobotnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Obserwowany w rejestrach urzędów wzrost w kategorii osób niepełnosprawnych może być powodowany świadomością tego, że niepełnosprawność nie jest czynnikiem wykluczającym z rynku pracy, przeciwnie, w niektórych przypadkach jest traktowana jako atut. Należy jednak pamiętać, że dotyczy to osób o lekkim lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. W przypadku tych, u których orzeczono stopień znaczny, znalezienie zatrudnienia jest dużo trudniejsze.

W kraju w 2013 r. 57% spośród pracujących osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym pracowało w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 6% osób niepełnosprawnych (przedsiębiorstwa zarejestrowane w Systemie Obsługi Dofinansowań PFRON) – w zdecydowanej większości pracowały one w zakładach pracy chronionej. Z 248 tys. pracowników w/w przedsiębiorstwach niemal 67% pracowało w Zakładach Pracy Chronionej (165 761 pracowników w ZPCH w stosunku do 46 840 pracowników zatrudnionych na otwartym rynku pracy).²⁹

W 2013 r. do małopolskich urzędów pracy wpłynęło 3 720 ofert pracy skierowanych do osób niepełnosprawnych, co stanowi 6% wszystkich zgłoszonych ofert. Wśród osób niepełnosprawnych krakowscy pracodawcy poszukują pracowników na takie stanowiska jak: sprzątaczką, krawcową, pracownik biurowy, pracownik ochrony, pomoc kuchenna i inne.³⁰

Większość osób niepełnosprawnych pozostaje jednak w bierności zawodowej i nie chce lub nie może podjąć żadnych działań związanych z powrotem na rynek pracy. Pomimo, iż udział tej grupy w ogóle osób niepełnosprawnych systematycznie maleje to w 2013 osoby bierne zawodowo stanowiły aż 72,7% osób niepełnosprawnych.³¹ Taki stan rzeczy utrwała m.in. obawa przed utratą otrzymywanych do tej pory świadczeń rentowych, która w opinii osób niepełnosprawnych, może nastąpić w efekcie ich udziału w działaniach dotyczących aktywności zawodowej. Oprócz tego osoby niepełnosprawne napotykają wiele innych barier, utrudniających lub uniemożliwiających im samodzielne, aktywne życie zgodne z ambicjami i predyspozycjami. Bariery te mają charakter zewnętrzny lub wewnętrzny. Do barier leżących po stronie jednostki zalicza się ograniczenia związane ze stanem zdrowia oraz deficytem w obszarze kompetencji społecznych i zawodowych. Z kolei za bariery zewnętrzne uważa się bariery stwarzane przez świat społeczny i materialny.³²

29 Dane BAEL, za www.niepelnosprawni.gov.pl

30 Informacje ze strony Grodzkiego urzędu Pracy w Krakowie, www.gupkrakow.pl

31 Dane BAEL, za www.niepelnosprawni.gov.pl

32 Praca i integracja społeczna osób niepełnosprawnych w województwie małopolskim, Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Kraków 2011.

Wsparcie w zakresie aktywizacji zawodowej i integracji społecznej w Małopolsce

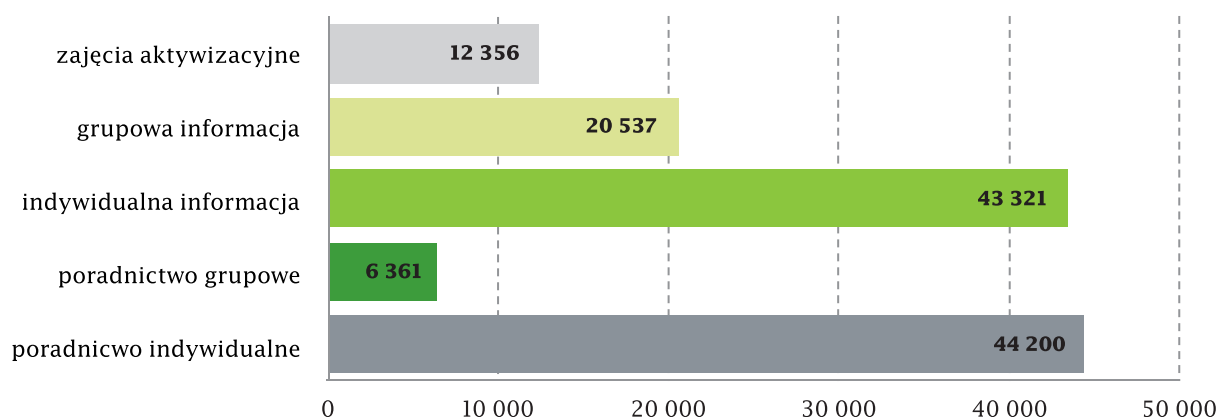
Realizowane w Małopolsce wsparcie w zakresie aktywizacji zawodowej i integracji społecznej obejmuje dość szerokie spektrum działań. Część realizowana jest w ramach zadań ustawowych przez publiczne służby zatrudnienia i instytucje pomocy społecznej i są to działania finansowane głównie z krajowych środków publicznych ale także częściowo ze środków unijnych. Duży udział mają też realizowane przez inne instytucje projekty współfinansowane ze środków funduszy unijnych.

Poradnictwo zawodowe, informacja zawodowa oraz zajęcia aktywizacyjne

Doradztwo zawodowe można zdefiniować jako usługi i czynności mające na celu pomoc w podejmowaniu wyborów edukacyjnych, szkoleniowych i zawodowych oraz w zarządzaniu rozwojem zawodowym. Z tego typu usług można korzystać m.in. w powiatowych urzędach pracy i centrach informacji i planowania kariery zawodowej wojewódzkich urzędów pracy. Instytucje te powołane są szczególnie do pomocy osobom zarejestrowanym jako bezrobotne, ale kierują swoją ofertą również do szerszego grona osób: pracujących, studentów oraz niepracujących niezarejestrowanych, np. w sytuacjach związanych z utratą pracy, przekwalifikowaniem, doksztalaniem czy chęcią samozatrudnienia. Dla osób bezrobotnych jest to jedna z podstawowych form wsparcia oferowana im przez Publiczne Służby Zatrudnienia.

W 2013 roku z usług informacji i poradnictwa zawodowego oraz zajęć aktywizacyjnych świadczonych przez Publiczne Służby Zatrudnienia w Małopolsce skorzystało 126 775 osób. Większość klientów stanowili bezrobotni (77 014 osób; 60,7%). Dane o liczbie beneficjentów poszczególnych usług przedstawiono na poniższym wykresie.

Liczba klientów poszczególnych usług doradztwa zawodowego i informacji zawodowej w 2013 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

W 2013 r. najwięcej osób korzystało z indywidualnego poradnictwa zawodowego (44 200 osób). Jednak w stosunku do ubiegłego roku grupa ta zmniejszyła się o 1 737 osób.

Indywidualne poradnictwo zawodowe jest kluczową usługą wspierającą klientów w poszukiwaniu rozwiązań różnorodnych problemów zawodowych. Indywidualne spotkania z doradcą mają ułatwić klientowi określenie jego własnego potencjału zawodowego, celów i planów na przyszłość oraz ukierunkować często długotrwały proces dokonania pozytywnej zmiany w życiu zawodowym. Ta forma wsparcia jest elementem złożonego procesu przygotowywania klientów do aktywnego poszukiwania swojej drogi zawodowej. Porady indywidualne, jako istotny element procesu doradczego są często uzupełnieniem do proponowanych klientom grupowych spotkań warsztatowych takich jak zajęcia aktywizacyjne bądź usługa grupowego poradnictwa zawodowego. Specyfiką indywidualnego poradnictwa zawodowego jest to, że realizowane jest ono poprzez proces i nie ogranicza się do jednego spotkania z doradcą. Toteż wskaźnikiem świadczenia tej usługi jest ilość wizyt, która w 2013 roku wyniosła 60 982. W czasie pomiędzy indywidualnymi spotkaniami z doradcą bądź pomiędzy spotkaniami indywidualnymi i zajęciami grupowymi, klienci mają czas na analizę i podjęcie konkretnych działań, które często są weryfikowane ze wsparciem doradcy zawodowego.

W 2013 roku przeprowadzono 703 spotkania grupowego poradnictwa zawodowego, w których wzięło udział 6 361 osób. Grupowe poradnictwo zawodowe to forma pracy doradczej w ramach, której uczestnicy pracują nad rozwiązaniem swojego problemu zawodowego bądź rozwojem swoich zasobów wraz z innymi uczestnikami. Doradca zawodowy pełni rolę „przewodnika” inspirującego i stymulującego grupę do wypracowania rozwiązań. Proces do-

radczy przebiega poprzez rozwiązywanie zadań i wykonywanie ćwiczeń indywidualnych i grupowych. Przebieg ćwiczeń oraz ich efekty omawiane są na forum grupy. Uczestnicy dzielą się swoimi przemyśleniami wskazując sobie wzajemnie drogi do rozwiązania swoich problemów. Najważniejsze efekty udziału w grupowym poradnictwie zawodowym obejmują cały szereg korzyści, jakie odnoszą uczestnicy, te najbardziej istotne to: umiejętności autoprezentacji, podniesienie motywacji oraz określenie potencjału zawodowego. Udział w grupowym poradnictwie zawodowym to również możliwość nawiązania nowych kontaktów, wymiany wiedzy i doświadczeń, uzyskania wsparcia i motywacji ze strony grupy.

Indywidualna informacja zawodowa polega na przekazaniu klientowi wiedzy na konkretny temat związany z rynkiem pracy, edukacji i zawodów. Zgodnie z obowiązującymi standardami usług rynku pracy upowszechniane informacje zawodowe dotyczyły m.in.: sytuacji na rynku pracy, informacji o zawodach i kształceniu, poszukiwania zatrudnienia oraz planowania rozwoju edukacyjno-zawodowego. Osoby poszukujące informacji miały możliwość samodzielnego korzystania z dostępnych zasobów informacyjnych. Mogły również korzystać z usługi indywidualnej informacji zawodowej przy pomocy doradcy zawodowego. Informacje udostępniane były zarówno w formie drukowanej (np. ulotki, broszury, wykazy, poradniki), elektronicznej (programy komputerowe, prezentacje multimedialne, strony internetowe przydatne w aktywnym planowaniu rozwoju zawodowego i poszukiwaniu pracy), jak i audiowizualnej (np. filmy zawodoznawcze). Klienci korzystali z informacji zawodowych przesyłanych pocztą elektroniczną i udzielanych na odległość (skype i telefon). W 2013 r. najczęściej udzielanymi indywidualnymi informacjami zawodowymi były informacje dotyczące: wzorów dokumentów aplikacyjnych, metod i sposobów poszukiwania pracy w kraju i za granicą, w tym przez sieć EURES oraz warunków podejmowania działalności gospodarczej, w tym o przepisach prawnych oraz procedurze rejestracji działalności gospodarczej. Klienci często pytali również o możliwości kształcenia w zawodzie oraz dofinansowania kształcenia zawodowego i podyplomowego.

W 2013 roku zorganizowano ponad 1,5 tys. grupowych spotkań informacyjnych. W stosunku do roku 2012 liczba spotkań spadła (o 129 spotkań). W sumie wzięło w nich udział 20 537 osób (nieznacznie więcej niż w roku poprzednim). Usługa ta adresowana jest do osób, które potrafią samodzielnie radzić sobie na rynku pracy, ale potrzebują ukierunkowujących informacji niezbędnych do realizacji planów zawodowych. Polega ona na przekazaniu klientom informacji podczas spotkań grupowych organizowanych w siedzibie urzędu pracy lub podczas różnego rodzaju wydarzeń np. seminariów, Targów Pracy, Dni Otwartych itp. Podobnie jak w wypadku indywidualnej informacji zawodowej, zakres tematyczny tej usługi jest bardzo szeroki i może dotyczyć np. podstawowych usług rynku pracy, sytuacji na lokalnym rynku pracy, zawodów, możliwości uzyskania kwalifikacji zawodowych, jak i warunków pracy za granicą oraz możliwości podejmowania własnej działalności gospodarczej.

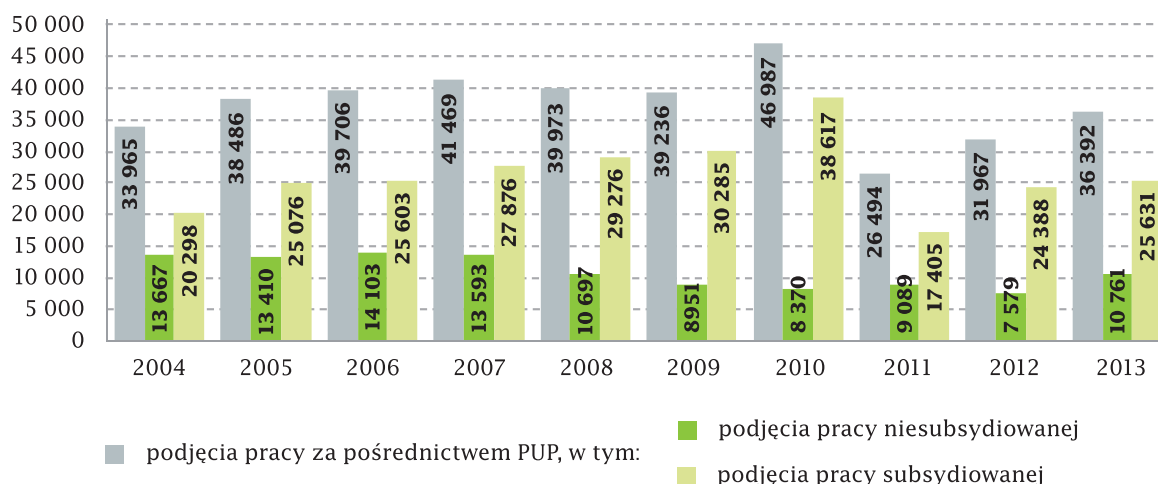
Zajęcia aktywizacyjne to forma wsparcia, umożliwiająca nabycie wielu kluczowych umiejętności potrzebnych w procesie poszukiwania pracy. Te umiejętności to przede wszystkim: umiejętność przygotowania dokumentów aplikacyjnych, poznanie metod poszukiwania pracy oraz umiejętność prowadzenia rozmowy kwalifikacyjnej. Uzupełnienie deficytów w tym zakresie przyczynia się do maksymalnego skrócenie czasu poszukiwania pracy oraz przekłada się na szybsze zdobycie zatrudnienia. W 2013 r. w zajęciach aktywizacyjnych wzięło udział łącznie 12 356 osób. Stanowi to nieznaczny wzrost w stosunku do roku 2012 (o 62 osoby).

Pośrednictwo pracy

Usługi pośrednictwa pracy stanowią obok usług doradztwa zawodowego podstawową formę wsparcia osób bezrobotnych. Polegają na udzielaniu pomocy bezrobotnym i innym osobom poszukującym pracy w znalezieniu odpowiedniego zatrudnienia oraz pracodawcom w znalezieniu odpowiednich pracowników.

W 2013 r. dzięki pośrednictwu pracy świadczonemu w powiatowych urzędach pracy zatrudnienie podjęły 36 392 osoby. W stosunku do 2012 r. było to o 4 425 osób więcej (13,8%). Wzrosła zarówno liczba podjęć pracy na stanowiskach subsydiowanych - o 5,7%, jak i na niesubsydiowanych - o 42%.

Podjęcia pracy za pośrednictwem PUP

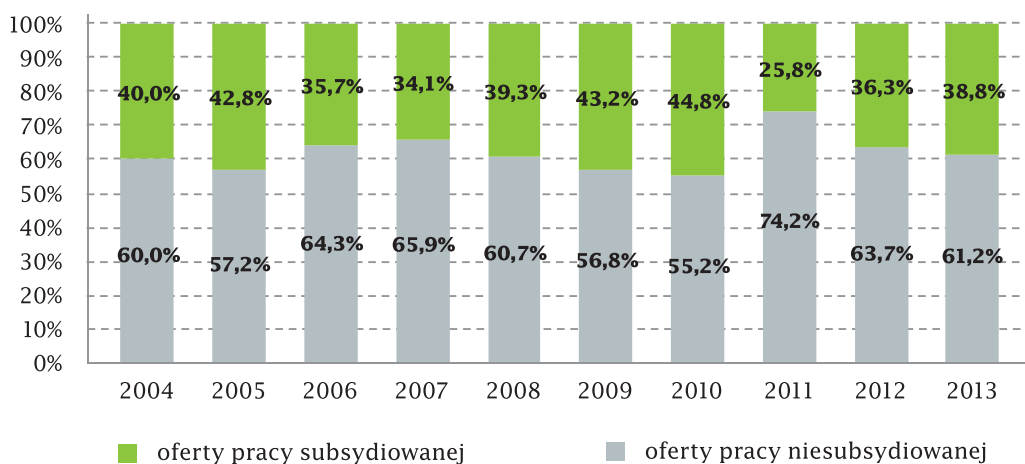

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

W porównaniu z 2012 r. znacząco wzrosła też liczba podjęć pracy dokonywanych samodzielnie przez bezrobotnych – o 18,4% (z 62 967 do 74 922). Jest to sygnałem pozytywnych zmian na rynku pracy.

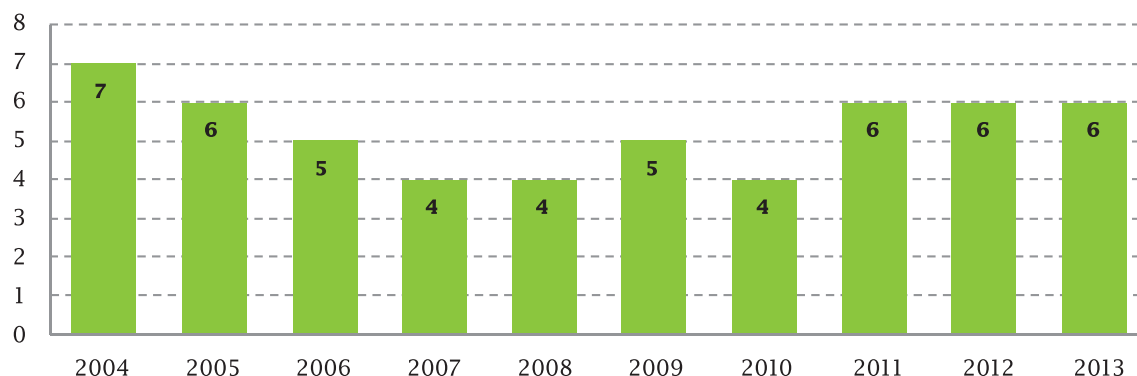
Zupełnie przeciwny wniosek nasuwa się po analizie informacji o puli wolnych miejsc pracy zgłaszanych do urzędów pracy. W 2013 r. do powiatowych urzędów pracy trafiło 57 141 ofert pracy, czyli o 3% (1 747 ofert pracy) mniej niż w 2012 r. Spadek dotyczył tylko puli ofert niesubsydiowanych – o 6,8% (2 542 ofert). Natomiast pula subsydiowanych miejsc pracy w dyspozycji urzędów pracy zwiększyła się o 3,7% (795 ofert), co stanowiło odzwierciedlenie większych możliwości finansowania aktywizacji osób bezrobotnych przez urzędy pracy w 2013 r. w stosunku do 2012 r.

Struktura ofert pracy pozyskanych przez PUP

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

W puli ofert, którymi dysponują powiatowe urzędy pracy zdecydowaną większość stanowią oferty z wolnego rynku (61% w 2013 r.). Subsydiowane miejsca pracy stanowią uzupełnienie oferty zatrudnieniowej urzędów pracy i ich udział uzależniony jest w dużym stopniu od poziomu środków finansowych, jakie urzędy mają do dyspozycji na cele aktywizacji zawodowej. W 2013 r. dzięki wzrostowi poziomu tych środków wzrósł też odsetek ofert subsydiowanych.

Zmiany w poziomie wskaźnika określającego liczbę bezrobotnych przypadających na 1 ofertę

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Od trzech lat wskaźnik pokazujący jaka liczba bezrobotnych przypada na 1 ofertę pracy kształtuje się na takim samym poziomie. W 2011 r., w 2012 r. i w 2013 r. na 1 ofertę przypadało w Małopolsce średnio 6 osób.

Pośrednictwo pracy w ramach EURES

Wojewódzki Urząd Pracy i powiatowe urzędy pracy realizują również usługi z zakresu pośrednictwa międzynarodowego i transgranicznego w ramach EURES tj. sieci współpracy Publicznych Służb Zatrudnienia państw członkowskich Europejskiego Obszaru Gospodarczego (czyli państwa Unii Europejskiej oraz Norwegia, Islandia, Liechtenstein i Szwajcaria), oraz ich partnerów.

W 2013 r. w województwie małopolskim upowszechnionych zostało 309 ofert pracy sieci EURES zgłoszonych przez pracodawców z Unii Europejskiej/Europejskiego Obszaru Gospodarczego na 4 112 wolnych miejsc pracy. Dodatkowo doradztwem oraz informacją w Centrach Informacji i Planowania Kariery Zawodowej (CiPKZ) Krakowie, Tarnowie i Nowym Sączu objęto łącznie 12 561 osób bezrobotnych i poszukujących pracy, osób powracających z migracji; w tym 33 cudzoziemców zainteresowanych podjęciem zatrudnienia w Małopolsce (m.in. z Rosji, Hiszpanii, Malty, Włoch, Portugalii, Republiki Czeskiej). W ramach działań EURES dot. mobilności transgranicznej została zorganizowana giełda pracy dla Tatravagonka w Popradzie na Słowacji dla 100 spawaczy i 70 pracowników do obróbki metalu. CiPKZ we współpracy w powiatowymi urzędami pracy zorganizowały też i przeprowadziły 20 spotkań informacyjno-warsztatowych, w których uczestniczyło 345 osób zainteresowanych pracą za granicą w krajach Unii Europejskiej oraz Europejskiego Obszaru Gospodarczego w ramach usług sieci EURES.

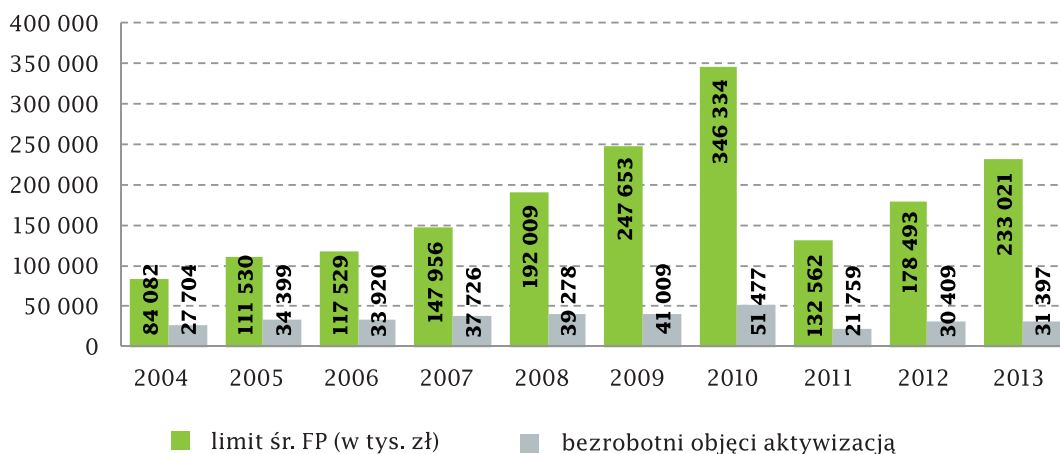
Podczas Europejskich Dni Pracy które odbyły się w maju 2013 r. zorganizowano dla zainteresowanych pracą za granicą oraz powracających po pracy za granicą: Targi Pracy, Konferencję polskich i słowackich Partnerów Transgranicznego Rynku Pracy, spotkanie informacyjne pn. „Praca w Europie - o czym warto wiedzieć przed wyjazdem do pracy w UE/EOG oraz po powrocie do kraju”, Transgraniczne Targi Edukacji, Pracy i Przedsiębiorczości (współorganizowane przez CEiPM w Nowym Sączu), 2 seminaria: „Moja firma w Europie” i „Praca w Europie - o czym warto wiedzieć?”, 4 tematyczne spotkania informacyjno-warsztatowe pn. „Mobilność na europejskim rynku pracy - przygotowanie do rozmowy kwalifikacyjnej” i spotkanie informacyjno-warsztatowe „Mobilność geograficzna i zawodowa w Unii Europejskiej i Europejskim Obszarze Gospodarczym”.

Aktywne formy wsparcia osób bezrobotnych

W stosunku do osób, dla których usługi pośrednictwa pracy i doradztwa zawodowego okazują się nie być wystarczające aby przywrócić je na rynek pracy, powiatowe urzędy pracy mają do wykorzystania dodatkowo wachlarz aktywnych form wsparcia. Możliwość i skala stosowania tych narzędzi zależy od poziomu środków, jakie w danym roku urzędy pracy otrzymują na dany cel.

W ostatnich 2 latach pula środków na działania aktywizacyjne ponownie zaczęła rosnać, co przekładało się na zwiększenie liczby osób objętych wsparciem. W 2013 r. liczba aktywizowanych osób była o 3,2% (988 osób) większa niż w 2012 r.

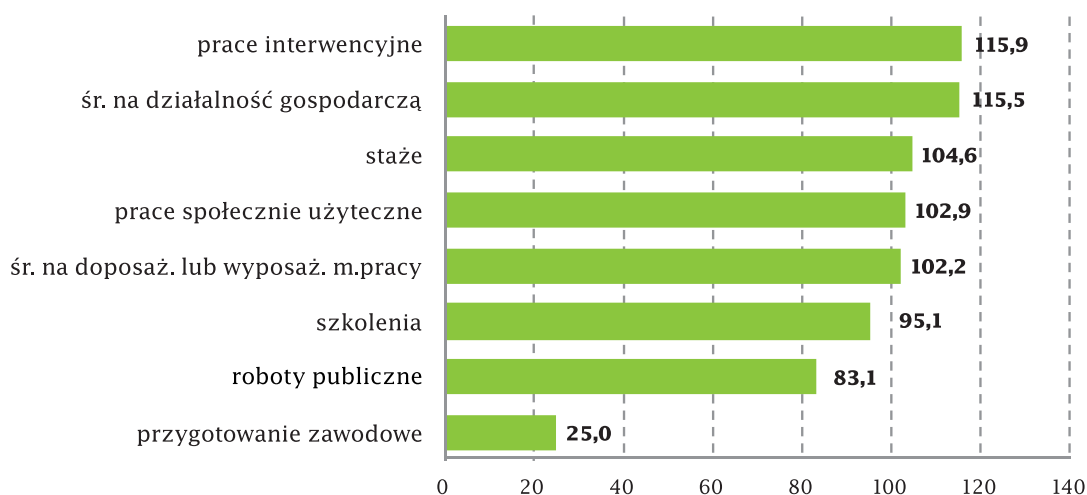
Poziom środków Funduszu Pracy na aktywizację zawodową bezrobotnych a liczba osób objętych aktywizacją

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

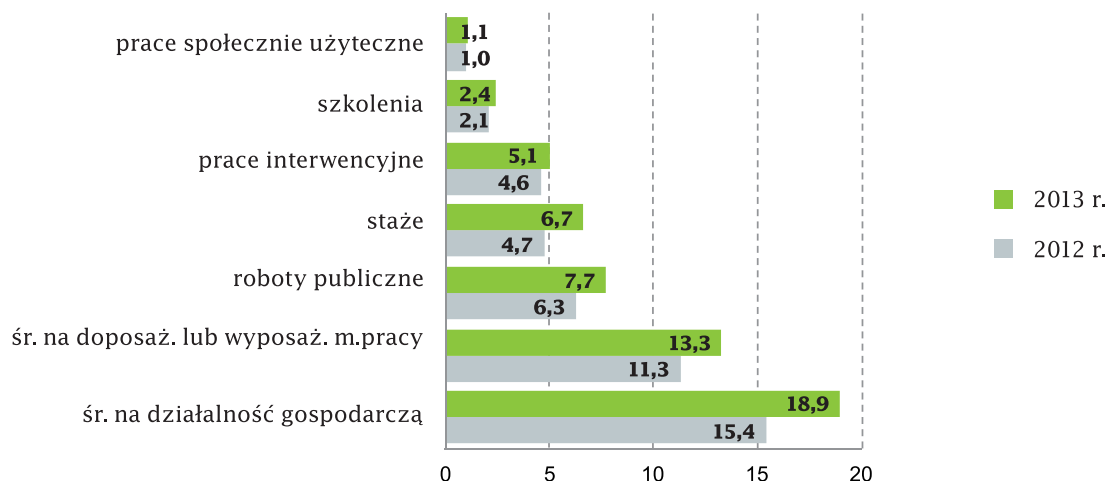
Zwiększenie liczby osób aktywizowanych odnotowano w przypadku niemal wszystkich form wsparcia. Spadek dotyczył tylko szkoleń, robót publicznych oraz przygotowania zawodowego dorosłych. Największe wzrosty wystąpiły w przypadku prac interwencyjnych, dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej i staży.

Zmiany w poziomie wydatków w latach 2011-2012 (w %)

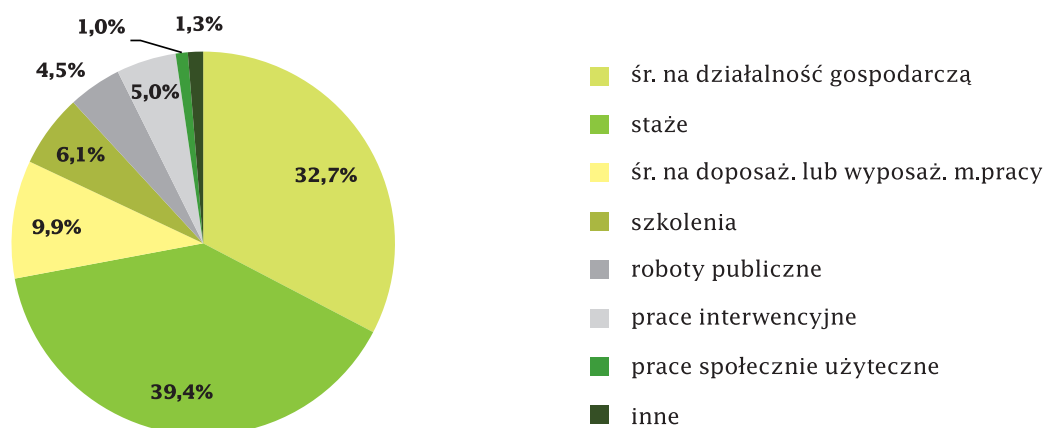
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Skala wzrostu poziomu środków na aktywizację w 2013 r. była znacznie wyższa niż stopień wzrostu liczby osób bezrobotnych objętych aktywizacją. Było to związane z tym, że w 2013 r. zwiększył się średni koszt wsparcia osób bezrobotnych. Zmiana ta obserwowana była w stosunku do wszystkich form wsparcia. W największym stopniu zwiększył się jednostkowy koszt dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej, dotacji na wyposażenie lub wyposażeniem miejsc pracy oraz staży. W 2011 r. bardzo mocno zmniejszona została pula środków przeznaczonych na aktywizację. Spowodowało to ograniczanie przez powiatowe urzędy pracy kosztów realizacji poszczególnych form wsparcia poprzez skracanie czasu trwania tych form, ograniczanie poziomu dotacji, rezygnację z oferowania wsparcia towarzyszącego (kosztów badań, dojazdu i zakwaterowania, opieki nad osobą zależną). W 2012 r. w przypadku części form aktywizacji jednostkowe koszty nadal się zmniejszały i dopiero w 2013 w sytuacji poprawy dostępności środków na aktywizację tendencja ta odwróciła się.

Zmiany w poziomie jednostkowego kosztu wsparcia w latach 2012-2013 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

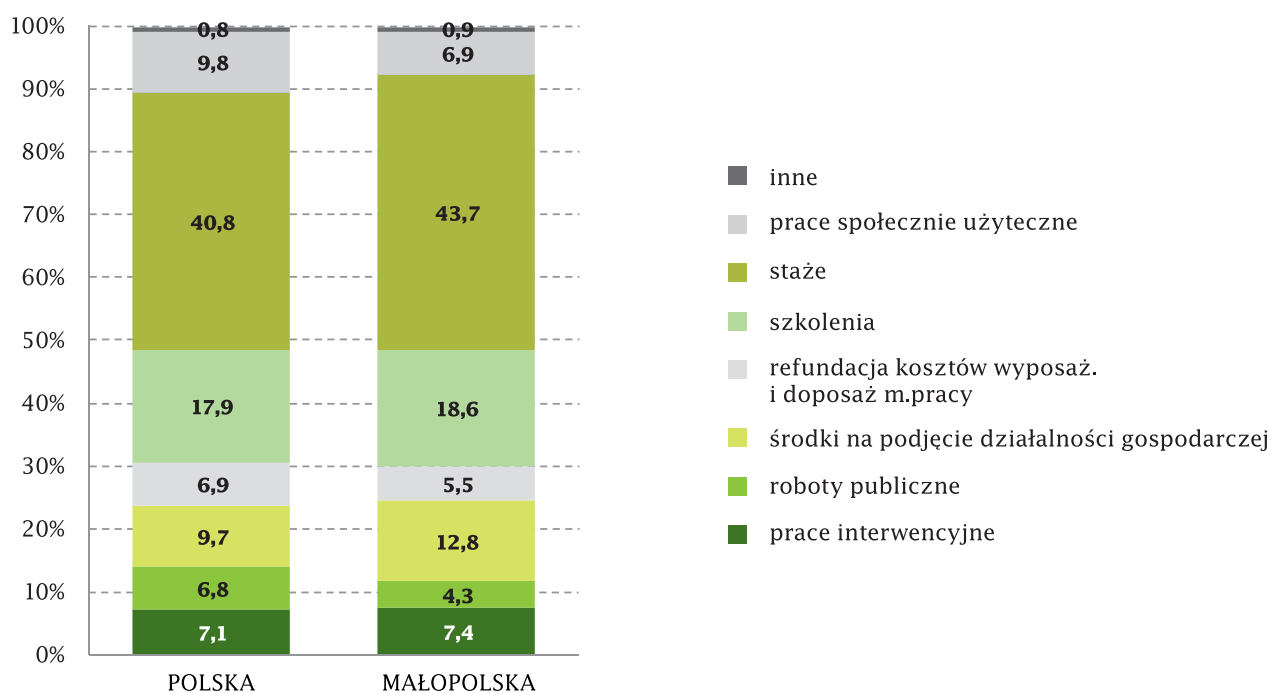
W 2013 r. w puli wydatków na aktywne formy wsparcia dominowały staże – 39%. Nieco mniejszą część środków powiatowe urzędy pracy wydały na finansowanie dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej 33% ogółu środków. Na trzecim miejscu plasowały się wydatki dla pracodawców na doposażenie i wyposażenie miejsc pracy – 10% ogółu.

Struktura wydatków na aktywizację w 2013 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Od wielu lat najczęściej stosowanymi przez powiatowe urzędy pracy formami wsparcia są staże, szkolenia i wspieranie podjęcia działalności gospodarczej. Było tak również w 2013 r. Małopolska wyróżnia się też większym udziałem osób uczestniczących w tych 3 formach w porównaniu z danymi ogólnopolskimi. Mniejszy jest natomiast w naszym województwie, w porównaniu do reszty kraju, udział osób zatrudnionych w ramach prac społecznie użytecznych i robót publicznych. Tłumaczyć to można dostosowaniem form wsparcia do struktury bezrobotnych. Małopolska wyróżnia się bowiem na tle kraju dużym odsetkiem bezrobotnych osób młodych i jednocześnie mniejszym odsetkiem osób starszych. Ze staży i szkoleń korzystają przede wszystkim osoby młode, natomiast z udziału w robotach publicznych i pracach społecznie użytecznych – osoby starsze.

Struktura aktywizowanych wg form wsparcia w 2013 roku (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie i Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej.

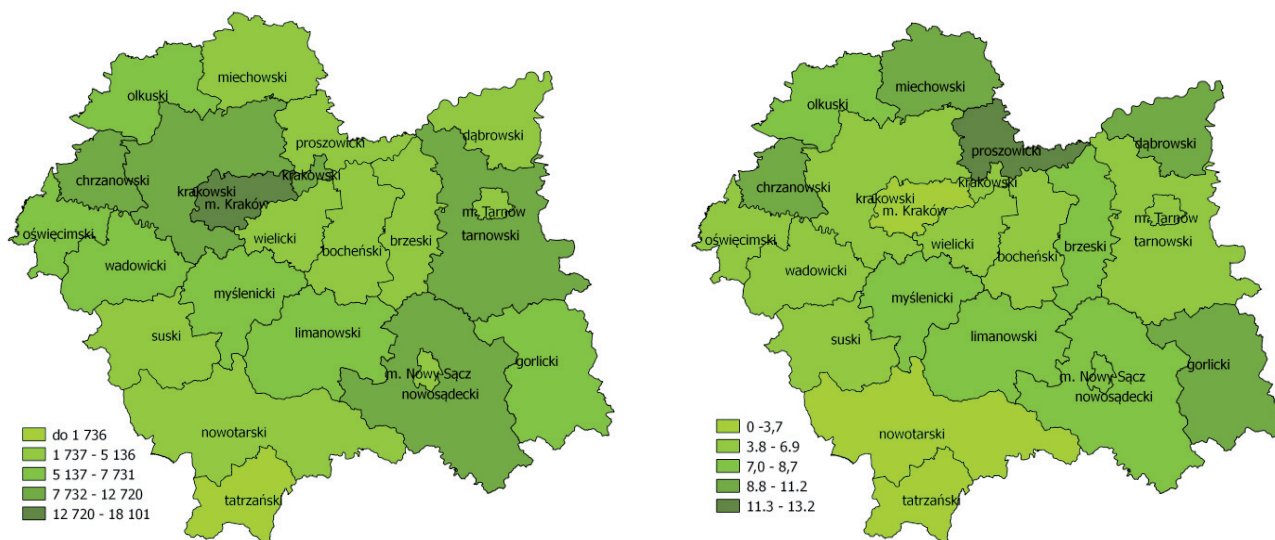
W 2013 r. ponad połowa (57,3%) osób korzystających ze wsparcia organizowanego przez powiatowe urzędy pracy w ramach poszczególnych form aktywnych, po zakończeniu udziału w nich, znalazła zatrudnienie. W porównaniu z 2012 r. wskaźnik efektywności zatrudnieniowej uległ więc zwiększeniu (2012 r. - 49,8%). Może to oznaczać, że sytuacja na rynku uległa poprawie, ponieważ analizując przebieg wskaźnika w poszczególnych latach widać zależność od sytuacji na rynku pracy. Przy lepszej sytuacji na rynku pracy poziom wskaźnika wzrasta, przy pogarszaniu się uwarunkowań gospodarczo-rynkowych - spada.

Aktywizacja zawodowa i integracja społeczna w projektach finansowanych ze środków unijnych

Od początku realizacji do końca 2013 roku w projektach dofinansowanych ze środków unijnych w zakresie aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy oraz integracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym zawarto 770 umów na kwotę ponad 1,3 mld zł. Dzięki temu wsparciem objęto prawie 149 tys. osób tj. 5,8% mieszkańców Małopolski w wieku produkcyjnym. W większym stopniu z tych projektów korzystały kobiety stanowiąc 64% uczestników. Większy też był odsetek uczestników zamieszkujących na wsi (55,4%).

Największą liczbę osób korzystających z udziału we współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego projektach integracji społecznej i aktywizacji zawodowej odnotowano w mieście Kraków, a także w powiatach: krakowskim, nowosądeckim, tarnowskim i chrzanowskim. Analizując jednak wysokość udziału uczestników tych projektów w liczbie mieszkańców w wieku aktywności zawodowej można stwierdzić, że największa intensywność wsparcia miała miejsce w powiatach północno-zachodnich, północnych oraz południowo-wschodnich. Odnosząc te wskazania do mapy obrazującej terytorialne rozmieszczenie poziomu stopy bezrobocia oraz mapy obrazującej rozkład odsetka korzystających z pomocy społecznej można stwierdzić, że pomoc została właściwie ukierunkowana.

Mapy 8. i 9. Miejsce zamieszkania uczestników projektów aktywizacyjnych i integracyjnych oraz ich odsetek w populacji danego powiatu (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Podsystem monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego (PEFS).

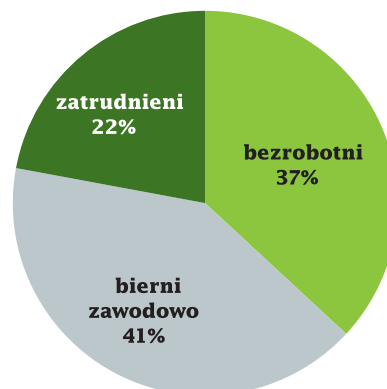
Z udziału w projektach z zakresu aktywizacji zawodowej korzystały głównie osoby bezrobotne stanowiąc 93% ogółu uczestników. W projektach ukierunkowanych na integrację społeczną najbardziej liczną grupę stanowiły natomiast osoby bierne zawodowo - 41%. Bezrobotni plasowali się na drugim miejscu z odsetkiem na poziomie 37%. Stosunkowo liczna była też grupa zatrudnionych - 22%. W projektach aktywizacji zawodowej i integracji społecznej grupa ta obejmuje głównie osoby pracujące, zagrożone wykluczeniem społecznym, których dochód nie przekracza kryterium dochodowego określonego w ustawie o pomocy społecznej oraz pracowników publicznych służb zatrudnienia oraz instytucji pomocy i integracji społecznej, którzy podnosili swoje kwalifikacje w zakresie wspierania osób w powrocie na rynek pracy.

Status na rynku pracy uczestników

projektów aktywizacyjnych

projektów integracyjnych

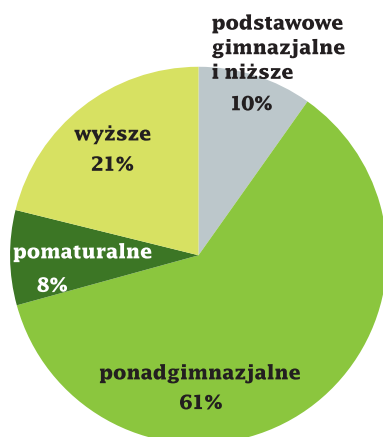

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Podsystem monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego (PEFS).

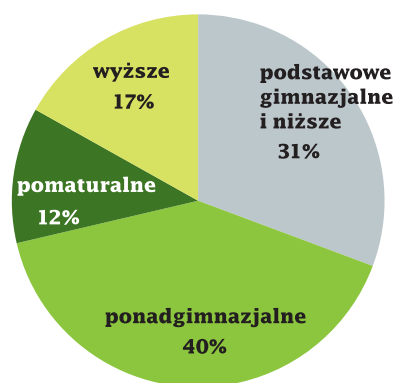
Uczestnicy projektów integracyjnych charakteryzują się dość niskim poziomem wykształcenia. Średnio co trzecia osoba korzystająca ze wsparcia w tych projektach ukończyła co najwyżej gimnazjum. W projektach aktywizacyjnych tylko co 10 osoba miała wykształcenie na tak niskim poziomie. Zarówno w przypadku projektów aktywizacyjnych, jak i integracyjnych największą część uczestników stanowiły osoby z wykształceniem ponadgimnazjalnym. Stosunkowo wysoki odsetek osób z wykształceniem wyższym wśród uczestników tych projektów wynika z licznego udziału osób z takim poziomem wykształcenia w projektach oferujących wsparcie w formie dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej, w których co druga osoba miała wykształcenie na poziomie wyższym. Wpływ na to może mieć też realizacja projektów ukierunkowanych na podnoszenie kwalifikacji pracowników publicznych służb zatrudnienia oraz instytucji pomocy i integracji społecznej, a więc osób najczęściej z wykształceniem wyższym. Przyczyną może być również wyższa w przypadku osób z wyższym wykształceniem motywacja do poprawy swojej sytuacji i podejmowania działań prowadzących do tych zmian.

Struktura wg wykształcenia uczestników

projektów aktywizacyjnych

projektów integracyjnych

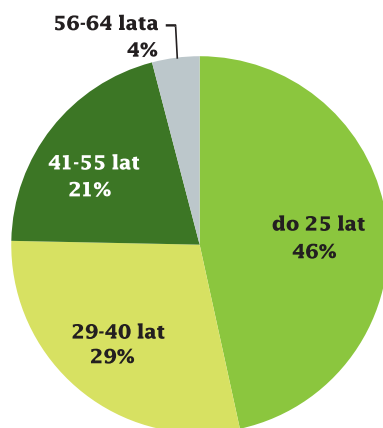

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Podsystem monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego (PEFS.)

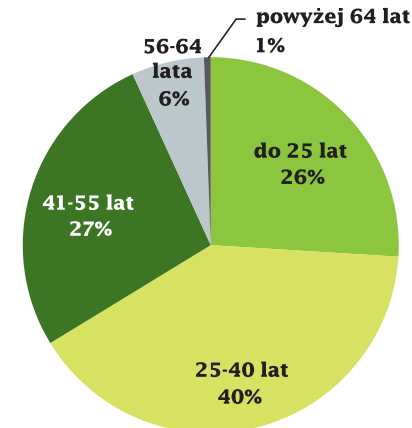
W projektach aktywizacyjnych niemal połowę uczestników stanowiły osoby, które nie ukończyły 25 r. ż. W projektach integracyjnych udział osób w tym wieku był o połowę niższy. Wyższy z kolei był odsetek osób z pozostałych starszych grup wiekowych.

Struktura wg wieku uczestników

projektów aktywizacyjnych

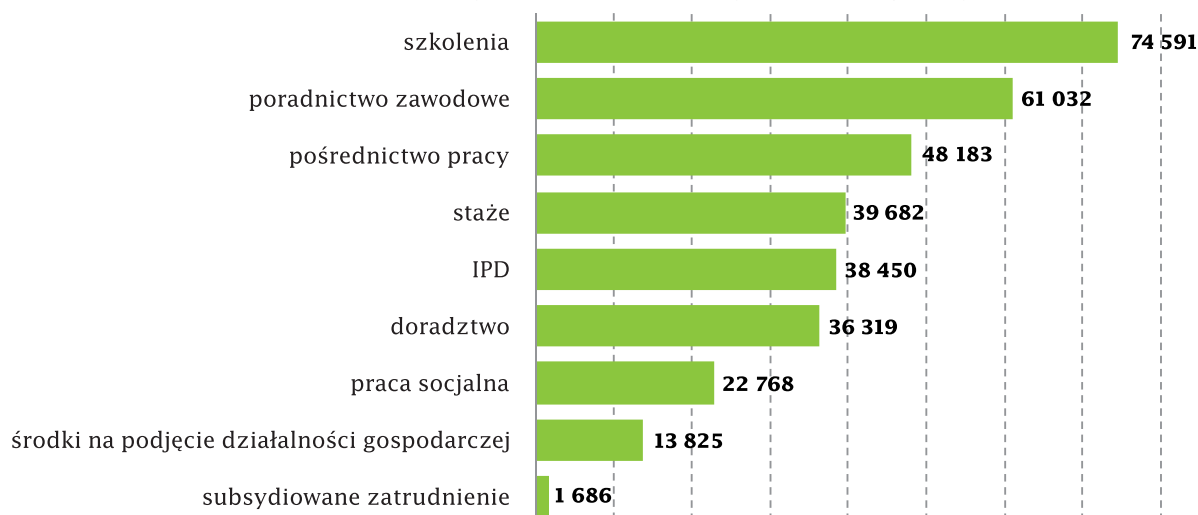

projektów integracyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Podsystem monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego (PEFS.)

W projektach ukierunkowanych na aktywizację zawodową i integrację społeczną realizowane były różnorodne formy wsparcia, w tym najczęściej szkolenia, poradnictwo zawodowe, pośrednictwo pracy oraz staże. Jak wynika z informacji przedstawionych powyżej beneficjentami działań podejmowanych w obszarze aktywizacji zawodowej i integracji społecznej były osoby z tzw. trudnych kategorii, z licznymi deficytami i problemami. Aby efektywnie pomóc takim osobom konieczne jest odpowiednie zdiagnozowanie ich potrzeb, a następnie zapewnienie im adekwatnego kompleksowego wsparcia. W projektach realizowanych w tych obszarach, szczególnie jeśli kierowane były do osób niepełnosprawnych, osób starszych czy osób długotrwale bezrobotnych, beneficjenci mieli możliwość skorzystania z wielu różnych form wsparcia od usług doradczych, wsparcia psychologicznego, poprzez szkolenia, formy o charakterze zatrudnieniowym, usługi pośrednictwa pracy po dodatkowe wsparcie w postaci zwrotu kosztów badań, kosztów dojazdu i zakwaterowania lub kosztów opieki nad osobą zależną.

Główne formy wsparcia w projektach aktywizacyjnych i integracyjnych w PO KL*

*jedna osoba mogła skorzystać z więcej niż jednej formy wsparcia

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Podsystem monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego (PEFS).

Badania przeprowadzone w 2013 r. wykazały, że w Małopolsce 50% osób niepracujących w momencie przystąpienia do projektów aktywizacyjnych i integracyjnych znalazło po uczestnictwie w nich pracę najemną, a 8% było samozatrudnionych³³. Efektywność zatrudnieniowa tych projektów wyniosła więc 58%, więc kształtowała się na dość wysokim poziomie.

Przykładem projektu, który zakłada minimum 35% efektywność zatrudnieniową dla osób bezrobotnych w szczególnej sytuacji na rynku pracy jest projekt „Express do zatrudnienia”.

Express do zatrudnienia – innowacyjny model aktywizacji osób bezrobotnych

W ramach projektu przygotowany został model, który w założeniu ma dać w przyszłości możliwość sprawnego i efektywnego zlecenia usługi pośrednictwa pracy przez publiczne służby zatrudnienia podmiotom niepublicznym. Obecnie w 6 powiatach Małopolski prowadzony jest pilotaż, który pozwoli przetestować, jak model ten sprawdza się w praktyce. Podmiot niepubliczny realizujący zleczone zadanie powinien doprowadzić do zatrudnienia i nieprzerwanego utrzymania tego zatrudnienia przez minimum 6 m-cy co najmniej 350 osób bezrobotnych (z 1000 wszystkich uczestników) znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy (tj. osób bezrobotnych nieprzerwanie przez co najmniej rok).

Instytucja realizująca projekt: Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie w partnerstwie z KPMG Advisory sp. z o.o., Powiatowym Urzędem Pracy w Chrzanowie, Powiatowym Urzędem Pracy w Dąbrowie Tarnowskiej, Powiatowym Urzędem Pracy w Gorlicach, Sądeckim Urzędem Pracy w Nowym Sączu, Powiatowym Urzędem Pracy w Oświęcimiu oraz Powiatowym Urzędem Pracy w Tarnowie.

Wartość projektu: 12 mln zł.

³³ Na podstawie: Raportu cząstkowego II z Badania skuteczności wsparcia realizowanego w ramach komponentu regionalnego PO KL 2007-2013 Warszawa 31.12.2013.

Aktywizacja zawodowa i społeczna wybranych grup

Kobiety, które miały przerwę w aktywności zawodowej w związku z urodzeniem i wychowywaniem dzieci, lub które wkraczają na rynek pracy po takim okresie po raz pierwszy, napotykają na liczne problemy. Ich pozycja na rynku pracy jest gorsza, ponieważ postrzegane są przez pracodawców przez pryzmat obowiązków rodzinnych. W oczach pracodawcy są mniej konkurencyjnym pracownikiem, ponieważ zachodzi obawa, że w czasie przerwy w aktywności zawodowej ich kwalifikacje się zdezaktualizowały i osoby te wypadły z rytmu zawodowego. Pracodawcy obawiają się też częstych zwolnień chorobowych kobiet mających małe dzieci, a także postrzegają takie osoby jako mało dyspozycyjne. Bariery pojawiają się też po stronie samych kobiet, które obawiają się trudności z odnalezieniem się w roli pracownika, trudności w łączeniu obowiązków zawodowych z życiem rodzinnym. Często brakuje im też wiedzy, w jaki sposób można poszukiwać pracy, jak się do tego przygotować (przygotowanie się do rozmowy kwalifikacyjnej, przygotowanie dokumentów aplikacyjnych). Dlatego jest to grupa, która potrzebuje dodatkowego wsparcia aby odnaleźć swoje miejsce na rynku pracy.

W ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka zostały zaliczone do grupy osób znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Mogą więc korzystać z finansowanych z Funduszu Pracy form wsparcia mających na celu ułatwienie wejścia na rynek pracy.

W 2013 r. powiatowe urzędy pracy objęły wsparciem prawie 2 tys. bezrobotnych kobiet powracających na rynek pracy po urodzeniu dziecka. Stanowiły one 6% wszystkich aktywizowanych przez PUP. Udział tej grupy w ogóle bezrobotnych był wyższy (10,2%), co oznacza, że korzystała ona ze wsparcia aktywizacyjnego w mniejszym stopniu niż inne grupy bezrobotnych.

Niemal co druga aktywizowana kobieta z grupy powracających na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka otrzymała możliwość odbycia stażu (47%), prawie co piąta miała możliwość uczestnictwa w pracach społecznie użytecznych (19%), 14% poprzez szkolenia podnosiło lub zmieniało kwalifikacje, a co dziesiąta otrzymała dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

Struktura aktywizowanych kobiet powracających na rynek pracy wg form wsparcia w 2013 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

W 2013 r. 4 powiatowe urzędy pracy realizowały programy specjalne skierowane do bezrobotnych rodziców dzieci do lat 6. Wzięło w nich udział 326 osób, z czego większość (70,9%) stanowiły kobiety. Uczestnicy mieli możliwość skorzystania z usług poradnictwa zawodowego, pośrednictwa pracy, szkoleń, staży, podjęcia zatrudnienia na miejscach, na których doposażenie lub wyposażenie pracodawca otrzymał dofinansowanie lub z otrzymania dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Rodzicom zapewniono także sfinansowanie kosztów opieki nad dziećmi, możliwość pokrycia kosztów dojazdu na zajęcia i opłacenia badań lekarskich. W programach tych zastosowano również formy wsparcia wykraczające poza standardowe rozwiązania. Był to np. pakiet startowy, który pozwalał na sfinansowanie poprawy wizerunku, czy bon startowy, który pozwalał na zakup rzeczy lub usług służących zniwelowaniu barier w znalezieniu zatrudnienia. W jednym z programów, osoby, które dzięki otrzymaniu dotacji rozpoczęły działalność gospodarczą mogły skorzystać również ze wsparcia pomostowego czyli dodatkowej pomocy finansowej i doradczej w pierwszych miesiącach prowadzenia firmy. W innym z kolei programie przeprowadzono zajęcia mające na celu zmotywowanie rodziców do aktywności na rynku pracy i wskazanie jak należy wyznaczać cele i zarządzać czasem. W ramach tych zajęć opracowana została „teczka działań” zawierająca plan kariery zawodowej, własną sieć wsparcia, plan organizacji czasu, dokumenty aplikacyjne i referencje.

Rodzice podejmujący próby powrotu na rynek pracy byli również adresatami projektów współfinansowanych z EFS. W okresie 2008-2015 zrealizowanych zostało 16 projektów aktywizacyjnych i integracyjnych kierowanych tylko do tej grupy, z których skorzystało 751 osób oraz 64 projekty, w których grupa ta była preferowana. Uczestnikami tych projektów były głównie kobiety ale zdarzały się też projekty przeznaczone dla obydwójga rodziców.

Działania skierowane do tej grupy miały na celu wzmocnienie jej aktywności zawodowej. Uczestnikom oferowano więc szkolenia i kursy zawodowe, warsztaty rozwijające umiejętności z zakresu asertywności oraz komunikacji, a także szkolenia nt. uwarunkowań na rynku pracy, sposobów aktywnego i skutecznego poszukiwania pracy oraz z przygotowania dokumentów aplikacyjnych. Dla ułatwienia i umożliwienia rodzicom uczestnictwa w projektach zapewniano zwrot kosztów dojazdu oraz pokrycie kosztów opieki nad dziećmi.

Przykładem projektu kompleksowo wspierającego rodziców był projekt „Praca przyjazna rodzicom”.

Praca przyjazna rodzicom

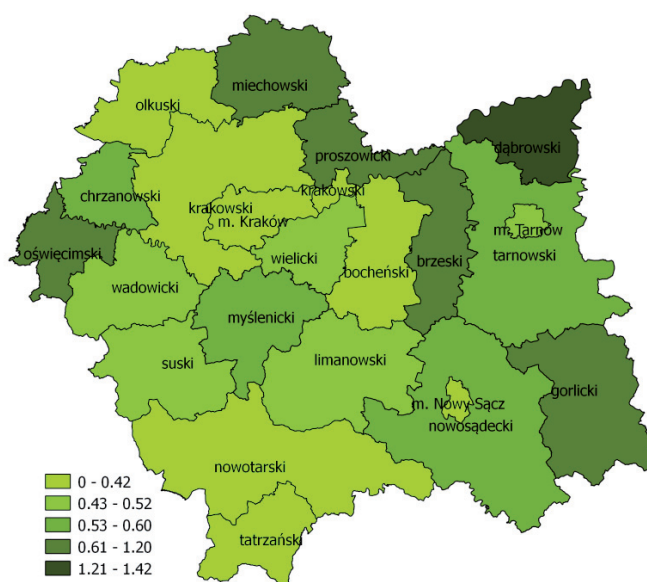
Projekt adresowany do niepracujących matek i ojców, którzy chcieli wrócić na rynek pracy po przerwie związanej z pełnieniem rodzicielskich obowiązków. Uczestnicy mogli wziąć udział w szkoleniach zawodowych, kursie komputerowym, kursie języka obcego. Dodatkowo każda osoba mogła skorzystać z indywidualnych porad doradcy zawodowego, psychologa oraz prawnika. Wszyscy uczestnicy projektu odbyli praktyki zawodowe, przy czym w tym czasie dla ich dzieci w wieku od 3 do 7 lat zagwarantowano opiekę w prywatnym przedszkolu, a młodsze dzieci mogły pozostać pod opieką profesjonalnych opiekunek. Wszyscy rodzice mogli uczestniczyć w spotkaniach i seminariach organizowanych w ramach powołanego Klubu Rodzica, gdzie omawiano tematy zaproponowane przez samych uczestników. Projekt zakończył się ponad 66% efektywnością zatrudnieniową – 2/3 wszystkich uczestników znalazło zatrudnienie.

Instytucja realizująca projekt: Stowarzyszenie Doradców Europejskich PLinEU.

Wartość projektu: 1,4 mln zł.

W tym obszarze promowane były również rozwiązania innowacyjne. W 2010 r. przyjęty został do realizacji projekt innowacyjny Stowarzyszenia Doradców Europejskich PLinEU w ramach którego założono wypracowanie, przetestowanie i upowszechnienie innowacyjnej usługi coachingu ds. godzenia życia rodzinnego z zawodowym, realizowany w partnerstwie z włoskim Centrum Edukacyjnym.

Mapa 10. Odsetek uczestników sprawujących opiekę nad dziećmi lub osobą zależną w populacji mieszkańców w wieku 15-64 lat (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Podsystem monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego (PEFS).

Największy odsetek uczestników projektów sprawujących opiekę nad dzieckiem lub osobą zależną w ogóle mieszkańców odnotowano we wschodniej części województwa. Koreluje to z wysokim, na tych obszarach, odsetkiem kobiet, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka w ogólnej populacji bezrobotnych. Najwyższy jest również w tym rejonie w populacji bezrobotnych odsetek osób samotnie wychowujących co najmniej

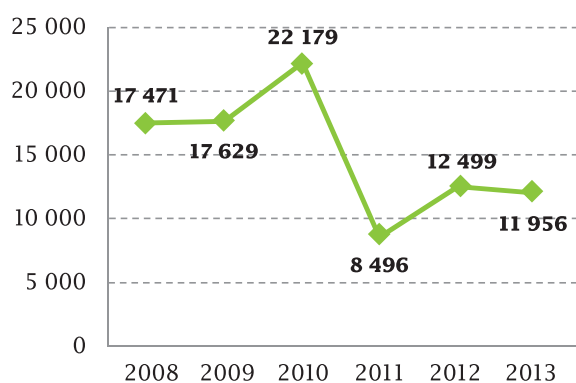
1 dziecko do 18 r. ż. Na tej podstawie można wysunąć wniosek, że wsparcie dla tej grupy ukierunkowane zostało właściwie.

W projektach współfinansowanych ze środków unijnych udzielano wsparcia rodzicom powracającym na rynek pracy po urloпах wychowawczych również poprzez zwiększanie dostępności do przedszkoli (więcej informacji w Raporcie *Edukacja dzieci i młodzieży*).

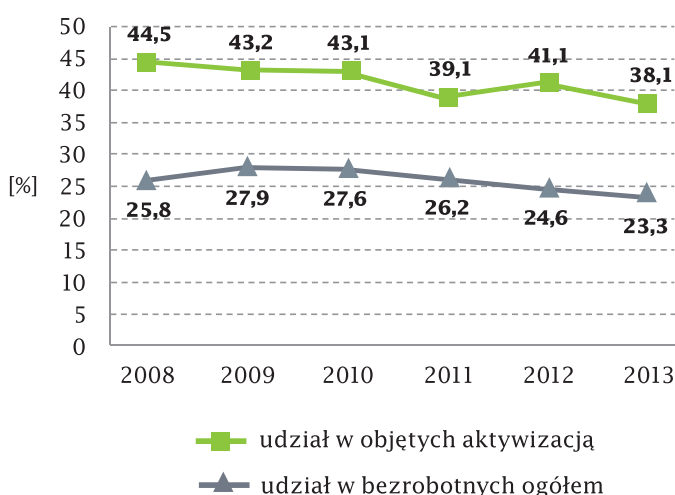
Wsparcie osób młodych

Wysoka stopa bezrobocia osób do 25 r. ż. wskazuje, że grupa ta ma problemy z wejściem na rynek pracy. W Ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy została więc zaliczona do kategorii uznawanych za znajdujące się w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Dodatkowo w przypadku osób poniżej 25 r. ż. wymagane jest od powiatowych urzędów pracy przedstawienie w okresie do 6 miesięcy od dnia rejestracji propozycji zatrudnienia, innej pracy zarobkowej, szkolenia, stażu, odbycia przygotowania zawodowego dorosłych lub zatrudnienia w ramach prac interwencyjnych lub robót publicznych. Można więc powiedzieć, że grupa ta jest uprzywilejowana jeśli chodzi o dostęp do form wsparcia oferowanych przez urzędy pracy i dość aktywnie z tego wsparcia korzysta. Świadczy o tym wysoki udział osób w wieku do 25 r. ż. wśród wszystkich aktywizowanych. W 2013 r. wyniósł on 38,1% podczas gdy udział tej grupy w populacji bezrobotnych wynosił w tym czasie 23,3%. W 2013 r. z różnych form wsparcia oferowanych przez powiatowe urzędy pracy skorzystało 11 956 osób w tym wieku, w tym 38% w ramach projektów realizowanych w ramach Poddziałania 6.1.3 PO KL. W stosunku do 2012 r. odnotowano więc spadek w liczbie aktywizowanych w wieku do 25 r. ż. o 543 (4,3%). Skala tego spadku była jednak analogiczna jak stopień zmniejszenia się w tym czasie liczby bezrobotnych z tej kategorii.

Liczba bezrobotnych do 25. roku życia objętych aktywizacją przez powiatowe urzędy pracy

Bezrobotni w wieku do 25. roku życia (w %)

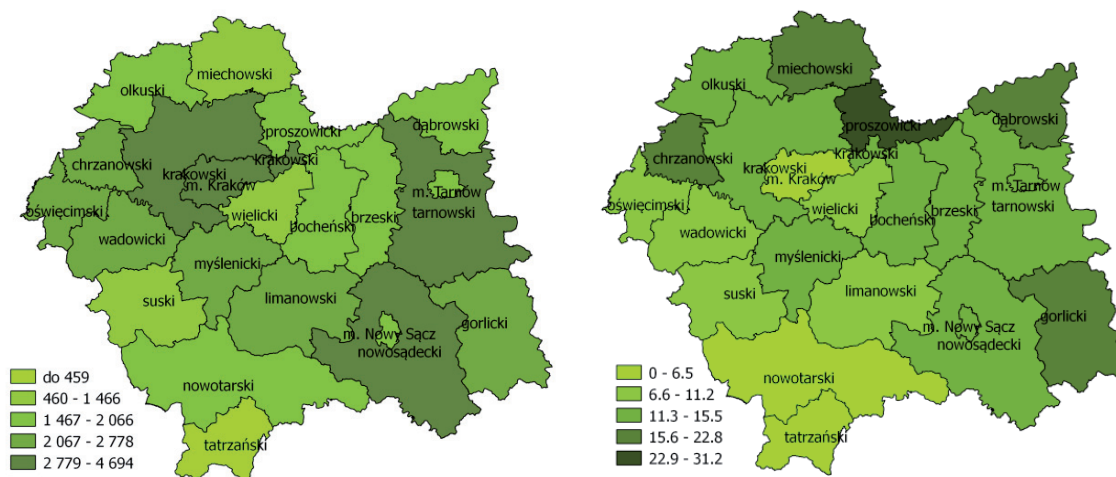
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Z ogółu form wsparcia osoby młode najczęściej korzystały ze staży (64,5%), co jest zrozumiałe, ponieważ brak doświadczenia zawodowego jest dla tej grupy główną barierą utrudniającą znalezienie i podjęcie zatrudnienia. Na drugim miejscu znalazły się szkolenia – 14,2%, następnie różne formy zatrudnienia subsydiowanego, z których skorzystało 9% osób z tej grupy i dotacje, które otrzymało 7,4% młodych osób. Osoby w wieku do 25 r. z. stanowiły też 36,9% bezrobotnych korzystających z usług poradnictwa zawodowego i informacji zawodowej.

Osoby młode były także odbiorcami wsparcia oferowanego w obszarze rynku pracy i wykluczenia społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki realizowanego za środki EFS. Łącznie w okresie 2008–2013 z pomocy w powrocie czy wejściu na rynek pracy oraz ze wsparcia w zakresie integracji społecznej skorzystało ponad 51 tys. osób w wieku do 25 lat.

Najwięcej uczestników projektów w wieku do 25 r. ż. pochodziło z Krakowa oraz powiatów: krakowskiego, tarnowskiego i nowosądeckiego. Najmniej uczestników w tym wieku odnotowano w powiatach tatrzańskim, wielickim i suskim.

Mapy 11 i 12. Liczba uczestników w wieku do 25 lat w projektach z zakresu aktywizacji zawodowej i integracji społecznej i ich odsetek w ludności w tej kategorii wiekowej (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Podsystem monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego (PEFS).

Największa intensywność wsparcia udzielonego osobom do 25 r. ż. w projektach w zakresie aktywizacji zawodowej i integracji społecznej współfinansowanych z EFS miała miejsce w powiatach północnych i zachodnich Małopolski. Wskazuje na to wysokość udziału młodych uczestników tych projektów w odniesieniu do liczby mieszkańców w tej kategorii wiekowej w tych powiatach. Na obszarze tym z pewnymi wyjątkami (powiaty chrzanowski i olkuski) występuje też najwyższy udział młodzieży zarówno w całej ludności, jak i w populacji bezrobotnych. Można więc uznać, że największa intensywność wsparcia miała miejsce w powiatach, w których występują największe potrzeby w tym zakresie.

W początkowym okresie realizacji PO KL osoby młode uczestniczące w projektach mających na celu aktywizację zawodową (z wyłączeniem projektów PUP) korzystały głównie z warsztatów i szkoleń z zakresu aktywnego poszukiwania pracy, warsztatów psychospołecznych z zakresu kompetencji społecznych i komunikacji interpersonalnej, usług poradnictwa/doradztwa zawodowego oraz szkoleń, w tym: zawodowych, językowych, komputerowych, prawa jazdy. W 2013 r. rozpoczęły się 2 letnie projekty, w ramach których osobom młodym oferowane było kompleksowe wsparcie obejmujące identyfikację potrzeb, staże, praktyki zawodowe i/lub subsydiowane zatrudnienie oraz usługi pośrednictwa pracy. Osoby młode były również mocno preferowane w projektach ukierunkowanych na udzielanie dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Z kolei w projektach z zakresu integracji społecznej i zawodowej osoby młode to głównie uczestnicy projektów realizowanych przez powiatowe centra pomocy rodzinie – wychowankowie rodzin zastępczych lub placówek opiekuńczo-wychowawczych. Uczestniczący w tych projektach mogli uzyskać m.in. pomoc finansową na usamodzielnienie się, kontynuowanie nauki, czy pomoc rzeczową na zagospodarowanie się. Oprócz tego młodzi ludzie mogli uzyskać fachowe doradztwo w zakresie wyboru ścieżki zawodowej czy dalszej edukacji, jak również wziąć udział w szkoleniach i kursach zawodowych, rozwijających kompetencje społeczne, czy też umiejętności poruszania się po rynku pracy.

W Małopolsce realizowany jest projekt systemowy Województwa Małopolskiego skierowany do młodzieży pt. „Samodzielne życie – program aktywizacji młodzieży z małopolskich ośrodków wychowawczych”.

Samodzielne życie – program aktywizacji młodzieży z małopolskich ośrodków wychowawczych

Projekt skierowany jest do wychowanków wszystkich Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych (MOW) w województwie. Jego celem jest przygotowanie młodzieży do życia w społeczeństwie zarówno pod względem zawodowym jak i społecznym. Działania, dwójakiego rodzaju, są prowadzone w projekcie równolegle. Z jednej strony pracuje się nad uzupełnieniem i poprawą podstawowych umiejętności społecznych, w tym poprawą relacji w rodzinie i najbliższym otoczeniu, z drugiej – nad wykształceniem podstawowych umiejętności zawodowych, które umożliwią młodym ludziom utrzymanie się na rynku pracy i usamodzielnienie.

Instytucja realizująca projekt: Departament Edukacji i Kształcenia Ustawicznego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego w partnerstwie ze Zgromadzeniem Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w Krakowie i Gminą Miejską Kraków.

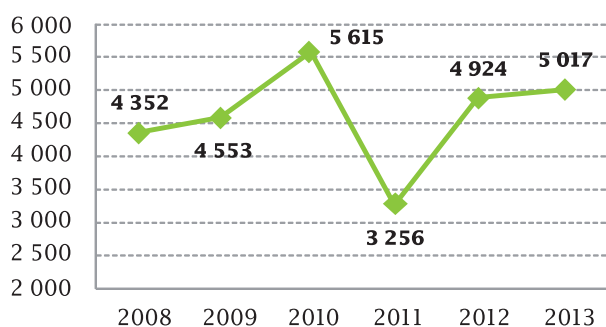
Wartość projektu: 6 mln zł.

Osoby w wieku 50 i więcej lat

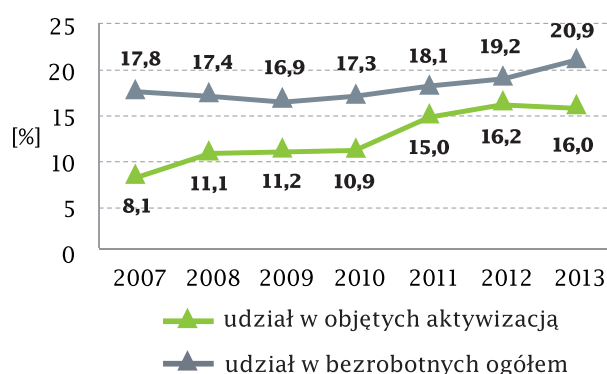
Osoby w wieku powyżej 50 lat są w podobnym stopniu, jak osoby młode, uprzywilejowane pod względem możliwości korzystania z pomocy aktywizacyjnej oferowanej w powiatowych urzędach pracy. W zakresie konieczności objęcia wsparciem do 6 miesięcy od dnia rejestracji w urzędzie pracy w przypadku osób w wieku powyżej 50 lat obowiązują bowiem takie same przepisy. Jednak stopień korzystania z tej pomocy jest w przypadku osób starszych znacznie niższy niż w grupie osób młodych. Zaobserwować to można porównując udział osób w wieku 50+ w grupie osób aktywizowanych z odsetkiem jaki te osoby stanowią w całej populacji bezrobotnych. Na koniec 2013 r. udział osób 50+ w populacji bezrobotnych wyniósł 20,9% natomiast w populacji osób objętych aktywizacją – 16%.

Łącznie w 2013 r. powiatowe urzędy pracy objęły wsparciem 5 tys. osób w wieku powyżej 50 lat. Z tego 1/3 stanowili uczestnicy projektów systemowych realizowanych przez powiatowe urzędy pracy w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. W stosunku do 2012 r. odnotowano niewielki wzrost liczby osób w wieku 50+ objętych aktywizacją – o 93 osoby (1,9%). W ciągu 2013 r. liczba bezrobotnych z tej kategorii zwiększyła się o 11% (3,5 tys. osób).

Liczba bezrobotnych w wieku 50+ objętych aktywizacją przez powiatowe urzędy pracy

Bezrobotni w wieku 50+ (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Osoby w wieku powyżej 50 lat stanowiły w 2013 r. 16% ogółu aktywizowanych. Odsetek ten jest nadal niższy niż udział osób w wieku 50+ w ogólnej populacji bezrobotnych. Dodatkowo stopień zwiększenia liczby osób w tej kategorii wiekowej objętych wsparciem był znacznie niższy niż przyrost liczby bezrobotnych w tym wieku. Fakty te pozwalają uznać, że ta grupa bezrobotnych jest aktywizowana w niewystarczającym stopniu.

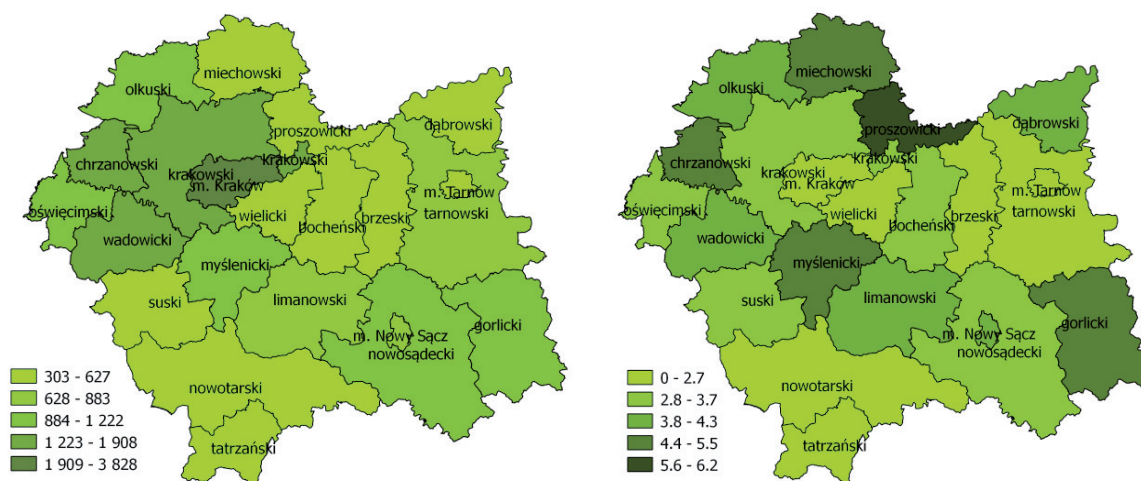
Powiatowe urzędy pracy napotykają na liczne problemy przy aktywizacji osób w wieku 50+. Dużą barierą jest niechęć pracodawców do zatrudniania osób starszych, które postrzegają często jako mało elastyczne, mniej chętne do zmiany czy podnoszenia kwalifikacji oraz z uwagi na przepisy chroniące przed zwolnieniem w okresie 4 lat przed osiągnięciem wieku emerytalnego. Problemem jest również niska motywacja i mała aktywność bezrobotnych powyżej 50. roku życia. Osoby w tym wieku cierpią też na różne dolegliwości i schorzenia utrudniające im pełne uczestnictwo w rynku pracy. W raporcie NIK z kontroli aktywizacji i przeciwdziałania bezrobociu osób powyżej 50. r.ż. podane zostały wyniki różnych badań i szacunków wskazujące, że w grupie osób w wieku 50+ od 40% do 82% osób nie było zainteresowanych działaniami aktywizacyjnymi ani podjęciem pracy. Osoby w tym wieku rejestrują się w powiatowych urzędach pracy często tylko w celu nabycia uprawnień do świadczenia przedemerytalnego, zaświadczenia o zarejestrowaniu koniecznego do uzyskania świadczeń pomocy społecznej lub w celu uzyskania ubezpieczenia zdrowotnego.

Z całego wachlarza oferowanych w powiatowych urzędach form wsparcia osoby w wieku 50+ w największym stopniu korzystały z instrumentów dających możliwość podjęcia subsydiowanego zatrudnienia (38,7%), przy czym najczęściej były to roboty publiczne (13,2%). Duża część osób w wieku 50+ wzięła również udział w stażach (29%) i w szkoleniach (20%). Około 6% bezrobotnych w wieku 50+ otrzymało dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Wśród uczestników usług poradnictwa i informacji zawodowej osoby w tym wieku stanowiły 18%.

W projektach finansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego szczególny nacisk położono na wsparcie osób w wieku 50+, doświadczających trudności na rynku pracy. Łącznie w okresie 2008-2013 w projektach mających na celu aktywizację zawodową osób pozostających bez zatrudnienia oraz integrację społeczną osób zagrożonych wykluczeniem społecznym w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki rozpoczęło udział ponad 24 tys. osób w wieku powyżej 50 lat.

Najliczniejsze uczestnictwo tych osób w projektach współfinansowanych z EFS odnotowano w Krakowie oraz w powiatach: chrzanowskim, wadowickim i krakowskim.

Mapy 13 i 14. Liczba uczestników w wieku powyżej 50 lat w projektach z zakresu aktywizacji zawodowej i integracji społecznej i ich odsetek w ludności w tej kategorii wiekowej (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy Podsystem monitorowania Europejskiego Funduszu Społecznego (PEFS).

Mapa obrazująca odsetek uczestników projektów w wieku 50+ do ogółu mieszkańców w danej kategorii wiekowej pokazuje, że największą intensywność wsparcia kierowanego do osób w wieku powyżej 50. r. ż. odnotowano w powiatach północnych, północno zachodnich oraz w powiatach: myślenickim i gorlickim. W przypadku powiatów: chrzanowskiego, olkuskiego i wadowickiego uzasadnieniem takiego ukierunkowania jest wysoki udział osób powyżej 50 lat w populacji bezrobotnych, a w przypadku powiatów miechowskiego i proszowickiego – wysoki udział osób w tym wieku w całej populacji mieszkańców tych obszarów.

W okresie 2010-2012 w Małopolsce realizowanych było sześć 3-letnich subregionalnych projektów skierowanych do pozostających bez zatrudnienia osób w wieku niemobilnym zawodowym (powyżej 45 r. ż.). Uczestniczyło w nich 2,7 tys. osób w wieku powyżej 45 lat, w tym 1,6 tys. osób miało przekroczone 50 lat (58,8%). Osoby te zostały objęte kompleksowym wsparciem obejmującym: indywidualne rozpoznanie potrzeb i przygotowanie Indywidualnego Planu Działania (IPD) dla każdego uczestnika projektu, udział w warsztatach mających na celu poznanie technik aktywnego poszukiwania pracy, udział w warsztatach rozwijających m.in. kompetencje społeczne, informatyczne, językowe, czy też warsztatach dających umiejętności godzenia obowiązków rodzinnych z zawodowymi. Ponadto otrzymały usługi doradcze z zakresu radzenia sobie z typowymi dolegliwościami zdrowotnymi wieku 45/50+, konsultacje z psychologiem, szkolenia zawodowe dostosowane do predyspozycji i aktualnych kompetencji zawodowych uczestnika, staże/praktyki zawodowe oraz usługi pośrednictwa pracy. W 2013 r. rozpoczęła się realizacja kilkunastu kolejnych 2-letnich projektów skierowanych do grupy osób w wieku powyżej 50 r. ż. oferujących kompleksowe wsparcie, w ramach którego uczestnicy będą mogli skorzystać m.in. ze staży lub praktyk zawodowych, zatrudnienia subsydiowanego, usług doradztwa zawodowego obejmujących przede wszystkim przygotowanie indywidualnego planu działań oraz z usług pośrednictwa pracy.

Przykładem projektu oferującego wsparcie dla osób w wieku powyżej 50 lat jest projekt realizowany przez Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie pt. „50+ dojrzały, potrzebny, kompetentny”.

50+ dojrzały, potrzebni, kompetentni

Projekt jest odpowiedzią na problemy rynku pracy w województwie małopolskim, związane ze zbyt wczesną dezaktywacją zawodową osób w wieku powyżej 50 lat. Jego celem jest podniesienie aktywności zawodowej i społecznej 200 Małopolan po 50. roku życia, pozostających bez pracy i zagrożonych wykluczeniem społecznym, pochodzących z Krakowa, Tarnowa i powiatów: tarnowskiego, chrzanowskiego oraz nowosądeckiego. Założono, że cel projektu zostanie osiągnięty dzięki zastosowaniu modelu pracy wolontariuszy po 45. roku życia z osobami po 50. roku życia. Osoby 50+ oprócz spotkań indywidualnych z wolontariuszami-tutorami, uczestniczą w grupowych spotkaniach inspirowanych realizowanych w czterech lokalizacjach w Małopolsce. Poza wsparciem „miękkim” wpływającym na motywację i postawy, uczestnikom zaproponowano także czteromiesięczne staże zawodowe dopasowane do ich kwalifikacji i predyspozycji.

Instytucje realizujące projekt: Lider - Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie.

Partnerzy: Stowarzyszenie Wiosna, Grodzki Urząd Pracy w Krakowie, Powiatowy Urząd Pracy w Chrzanowie, Powiatowy Urząd Pracy w Tarnowie, Urząd Pracy dla Powiatu Nowosądeckiego.

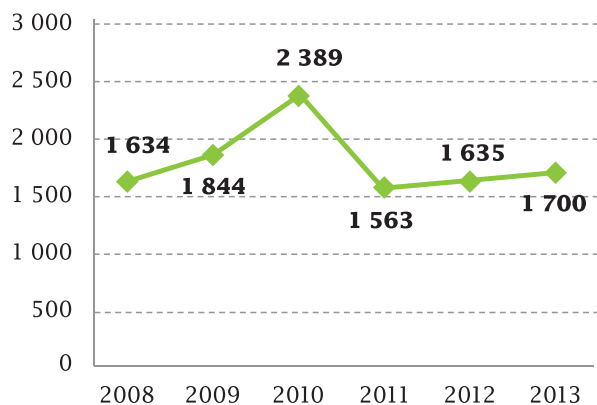
Wartość projektu: 3,2 mln zł.

Osoby niepełnosprawne

Wsparcie w zakresie integracji społecznej i aktywizacji zawodowej jest bardzo istotne w odniesieniu do osób niepełnosprawnych, ponieważ pozwala przełamać izolację i alienację tych osób. Osoby niepełnosprawne mają silną potrzebę nawiązania relacji z osobami spoza środowiska rodzinnego i zaspakajania potrzeb społecznych w miejscu pracy. W ich przypadku zatrudnienie jest często formą terapii i sprzyja poprawie stanu zdrowia.

W 2013 r. powiatowe urzędy pracy objęły wsparciem aktywizacyjnym 1,7 tys. bezrobotnych osób niepełnosprawnych. W stosunku do 2012 r. było to o 4% więcej (65 osób). W 2013 r. liczba niepełnosprawnych osób bezrobotnych wzrosła o 5% (415 osób). Nieco ponad 1/3 niepełnosprawnych objętych wsparciem przez powiatowe urzędy pracy skorzystała z udziału w realizowanych przez nie, w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, projektów systemowych współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Liczba niepełnosprawnych osób bezrobotnych objętych aktywizacją przez powiatowe urzędy pracy

Bezrobotne osoby niepełnosprawne (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Udział niepełnosprawnych w ogólnej grupie aktywizowanych kształtuje się nadal na poziomie nieco wyższym (5,4% w 2013 r.) niż odsetek, jaki niepełnosprawni stanowią w ogólnej populacji bezrobotnych (5,1% - dane na koniec 2013 r.), co świadczy o tym, że osoby niepełnosprawne w stosunkowo dużym stopniu, w porównaniu do innych grup bezrobotnych, korzystały z różnych form wsparcia oferowanych przez powiatowe urzędy pracy.

W 2013 roku, podobnie jak w 2012 r. osoby niepełnosprawne najczęściej uczestniczyły w stażach (41,1%) oraz w różnych formach zatrudnienia subsydiowanego (18,7%). Na kolejnym miejscu znalazły się szkolenia (18,1%). Na dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej zdecydowało się 6,2% aktywizowanych przez urzędy pracy osób niepełnosprawnych. Osoby niepełnosprawne stanowiły też 6,5% bezrobotnych korzystających z usług poradnictwa i informacji zawodowej.

W projektach aktywizacji zawodowej i integracji społecznej Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki realizowanych w okresie 2008-2013 pomoc uzyskało 17,5 tys. osób niepełnosprawnych, czyli 12% ogółu uczestników tych projektów. Osoby niepełnosprawne znacznie częściej uczestniczyły w projektach z zakresu integracji społecznej (21% ogółu uczestników) niż w projektach ukierunkowanych głównie na aktywizację zawodową (6% ogółu uczestników). Przyczyny takiego zróżnicowania można wyjaśnić analizując strukturę populacji, do których kierowane było wsparcie w ramach tych dwóch obszarów. Ze wsparcia aktywizacyjnego korzystały głównie osoby bezrobotne, a w grupie tej osoby niepełnosprawne od kilku już lat stanowią tylko około 5%. Z kolei osoby korzystające z pomocy społecznej, a tacy byli główni odbiorcy wsparcia w projektach integracji społecznej wskazują niepełnosprawność, jako jedną z głównych przyczyn korzystania z pomocy społecznej.

W zakresie aktywizacji zawodowej osobom niepełnosprawnym oferowane było kompleksowe wsparcie obejmujące doradztwo zawodowe, wsparcie psychologiczne, warsztaty z aktywnego poszukiwania pracy, przygotowanie Indywidualnych Planów Działania, szkolenia, staże oraz pośrednictwo pracy. Dodatkowym udogodnieniem był udział asystenta osoby niepełnosprawnej, trenera zatrudnienia wspieranego, trenera osobistego a więc osób, które miały motywować i wspierać osoby niepełnosprawne w podejmowaniu aktywności na rynku pracy.

Przykładem projektu, w którym upowszechniana jest metoda trenera zatrudnienia wspieranego jest realizowany od lipca 2011 do końca grudnia 2013 r przez Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie projekt pt. „Holownik - nowa usługa aktywizacji zawodowej”.

Holownik - nowa usługa aktywizacji zawodowej

Głównym celem projektu było wyposażenie pracowników instytucji rynku pracy i instytucji pomocy i integracji społecznej (przede wszystkim doradców zawodowych, pośredników pracy, specjalistów pracy socjalnej, trenerów pracy) w skuteczne narzędzie aktywizacji zawodowej osób pozostających poza rynkiem pracy - metodę pracy trenera zatrudnienia wspieranego (TZW). W ramach implementacji metody TZW aktywizacją zawodową zostały objęte osoby marginalizowane na rynku pracy, zagrożone wykluczeniem społecznym - osoby długotrwale bezrobotne, kobiety powracające po wielu latach na rynek pracy, osoby niepełnosprawne, osoby z populacji 50+, bezdomni, osoby opuszczające zakłady karne. W projekcie trenerzy zatrudniania wspieranego objęli wsparciem 906 osób, w tym 217 osób niepełnosprawnych. Efektywność zatrudnieniowa wyniosła blisko 31%, utworzono 3 spółdzielnie socjalne.

Instytucja realizująca projekt: Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie.

Wartość projektu: 1,9 mln zł.

Główną barierą utrudniającą osobom niepełnosprawnym pełne uczestnictwo w życiu społecznym i zawodowym jest brak pełnej sprawności. W działaniach podejmowanych na rzecz tej grupy musi więc być uwzględniane specyficzne wsparcie adekwatne właśnie dla tej grupy pozwalające na eliminację tego typu barier. Będzie to zakup odpowiedniego oprogramowania do komputerów, specjalnych monitorów dla osób niedowidzących, aparatów słuchowych, wózków inwalidzkich a także odpowiednie adaptacje i dostosowania architektoniczne (podjazdy, windy, łazienki), jak również zapewnienie transportu dla tych osób. Takie rozwiązania były stosowane w projektach z zakresu integracji społecznej i aktywizacji zawodowej.

Raport *Aktywizacja zawodowa i integracja społeczna* będący trzecią częścią opracowania *Rynek pracy w Małopolsce 2013*, koncentruje się wokół problemu bezrobocia, bierności zawodowej i wykluczenia społecznego w kontekście sytuacji na rynku pracy. Przedstawiono tu charakterystykę wsparcia obejmującego aktywizację zawodową i integrację społeczną.

Raport jest dostępny na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie www.wup-krakow.pl, w zakładce Małopolski Rynek Pracy

Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie jest instytucją realizującą zadania Samorządu Województwa Małopolskiego w zakresie kreowania polityki rynku pracy. Inicjuje i wspiera skuteczne rozwiązania, które przyczyniają się do realizacji misji WUP Kraków *Kompetentny, wykwalifikowany i pracujący mieszkaniec Małopolski*.

Wydawca: Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie
plac Na Stawach 1, 30-107 Kraków
tel. 12 42 87 870, faks 12 42 29 785
kancelaria@wup-krakow.pl
www.wup-krakow.pl
ISBN 978-83-63961-49-7
ISBN 978-83-63961-61-9

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

